

www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

Research Article /Araştırma Makalesi

ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

The Stance of Iraqi Jews on the Palestinian Question and Zionism (1936–1948): An Archive-Based Assessment

Irak Yahudilerinin Filistin Meselesi ve Siyonizm Karşısındaki Tutumları (1936-1948): Arşiv Temelli Bir Değerlendirme *

Yaşam Karaçay Çelik**

Abstract: The Iraqi Jewish community is among the oldest in Iraq, with origins dating back to the Babylonian Exile. This community has become deeply integrated into the political, economic, and socio-cultural fabric of Iraqi society over a broad period spanning from the Ottoman Empire's rule in the region through to the British Mandate. In this context, this community – which identifies itself as “Arab Jews” or “Arabised Jews” – has played an active role not only in the fields of trade and finance but also in areas such as education, the press, and public services, thereby contributing to the fabric of society in various spheres. The present study aims to identify the attitudes of Iraqi Jews towards the Palestinian issue and Zionism, as well as their perceptions of these two issues. To ensure the subject is addressed within a comprehensive framework, a thorough assessment of the historical position of Iraqi Jews during the Ottoman period and subsequently under the Mandate administration has been conducted before evaluating these attitudes. The principal rationale for this approach is the absence of a comprehensive academic study centered on Iraqi Jews. The primary sources utilized for the study encompass the Turkish Diplomatic Archive of the Ministry of Foreign Affairs, the Republic Archive, the British Archives, and American consular reports. In consideration of the extant documentation, it is evident that Iraqi Jews did not adopt Zionism as an ideological framework. Instead, they deliberately distanced themselves from this movement, perceiving it as a potential threat to their position in Iraq. Moreover, it has been demonstrated that Iraqi Jews demonstrated solidarity with the Arab populace and aligned themselves with their position on the Palestinian issue. This was evidenced by the protest telegrams sent against Zionism and the aid campaigns organized in support of Palestine.

Keywords: Iraqi Jews, Palestine Question, Zionism, Ottoman State, Mandate Administration.

Öz: Irak Yahudileri, kökleri Babil sürgününe kadar uzanan ve Irak'ta varlık sürdüren en kadim topluluklardan birini oluşturmaktadır. Söz konusu topluluk, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetinden itibaren başlayarak

* This study is derived from the author's doctoral thesis titled “The Jewish Community in Iraq (1839–1952)” completed in 2022 at Muğla Sıtkı Koçman University.

Bu çalışma, yazarın 2022 yılında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda tamamladığı Irak'taki Yahudi Toplumu (1839-1952) isimli doktora tezinden türetilmiştir.

** Asst. Prof. Dr., Artvin Çoruh University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History

Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3637-8211>

yasamkaracay48@artvin.edu.tr

Cite as/ Atıf: Çelik-Karaçay, Y. (2026). The stance of Iraqi Jews on the Palestinian question and Zionism (1936–1948): An archive-based assessment / Irak Yahudilerinin Filistin meselesi ve Siyonizm karşısındaki tutumları (1936-1948): Arşiv temelli bir değerlendirme. *Turkish Studies-Comparative Religious Studies*, 21(Ö1), 1435-1480. [Special Issues Dedicated to Prof. Dr. Mahmut Özer]. Ankara Bilim University Publications. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.90515>

Received/Geliş: 11 April/Nisan 2026

Accepted/Kabul: 15 September/Eylül 2026

Published/Yayın: 20 September/Eylül 2026

Checked by plagiarism software

İngiliz Manda yönetimi sürecine uzanan geniş bir zaman diliminde Irak toplumunun siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısıyla çok boyutlu bir bütünleşme içerisine girmiştir. Bu kapsamda kendisini “Arap Yahudileri” ya da “Araplaşmış Yahudiler” olarak tanımlayan bu topluluk, yalnızca ticaret ve finans alanlarında değil; eğitim, basın ve kamu hizmetleri gibi alanlarda da etkin bir rol üstlenmiş ve böylelikle toplum yapısına çeşitli alanlarda katkı sağlamıştır. Bu çalışma, Irak Yahudilerinin Filistin meselesi ve Siyonizm karşısındaki tutumlarını ve bu iki meseleye yönelik algılarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Konunun bütünlüklü bir çerçevede ele alınabilmesi için söz konusu tutumlar değerlendirilmeden önce Irak Yahudilerinin Osmanlı dönemi ve akabinde Manda idaresi altındaki tarihsel konumlarına ilişkin kapsamlı bir değerlendirme yapılmıştır. Bu yaklaşımın temel gerekçesi, Irak Yahudilerini merkeze alan bütüncül bir akademik çalışmanın bulunmamasıdır. Çalışmanın birincil kaynakları arasında Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Cumhuriyet Arşivi, İngiliz Arşivleri ve Amerikan konsolosluk raporları yer almaktadır. Bu belgeler ışığında Irak Yahudilerinin Siyonizm’i bir ideoloji olarak benimsemediği, aksine bu hareketten Irak’taki konumuna zarar vereceği gerekçesiyle bilinçli biçimde uzak durdukları anlaşılmaktadır. Ayrıca Irak Yahudilerinin ve Filistin meselesinde, Siyonizm’e karşı gönderilen protesto telgrafları, Filistin için yapılan yardım kampanyaları ile Arap halkıyla dayanışma içinde olduğu ve Arap halkının yanında yer aldığı ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Irak Yahudileri, Filistin Meselesi, Siyonizm, Osmanlı Devleti, Manda İdaresi.

Structured Abstract:

The present study aims to assess the attitudes of Iraqi Jews towards the Palestinian question and their stance on Zionism from a historical perspective. The Iraqi Jewish community is one of the oldest and largest in the region. During the period from the Ottoman Empire's rule in the region through the British Mandate, the Iraqi Jewish community demonstrated active participation in the political, economic, and socio-cultural spheres. Furthermore, the community adapted to reform movements and was represented in the Ottoman Empire's first parliament through a delegate. This multifaceted development process, which continued during the Mandate period, resulted in the Jews becoming an integral part of Iraqi society. The Jewish community in Iraq was directly impacted by developments on the international stage, particularly those pertaining to the Palestinian issue. A review of the extant literature reveals that the works of researchers such as Nissim Rejwan, Abbas Shibliak, Norman A. Stillman, Orit Bashkin, and Maurice Sawdayee have focused primarily on topics such as the 1941 Farhud pogroms and the mass exodus of Jews from Iraq. Consequently, it is notable that studies directly examining Iraqi Jews through the prism of the Palestinian question and Zionism constitute a distinct gap in the literature. The present study aims to address this lacuna in the existing literature. Accordingly, the study seeks comprehensive answers to the following questions: What were the attitudes of Iraqi Jews towards the Palestine issue? Did they display a positive inclination towards Zionism? What approach did they adopt within the context of the Palestine issue and Zionism? And to what extent did the stance of the Jewish leadership in Iraq on this matter influence the community?

This study used qualitative historical research methods to objectively elucidate the stance of the Iraqi Jewish community on the Palestinian question and Zionism, drawing on contemporary observations and assessments. In this study, diplomatic reports sent from the Turkish Embassy in Baghdad to the Turkish Ministry of Foreign Affairs during the period in question have been utilised. These reports had not previously been employed in any study on this subject. In addition to these reports, British archival documents and American consular reports have been consulted. The documents under scrutiny have been subjected to a comprehensive historical examination, with a particular emphasis on the period extending from the Ottoman Empire's preeminence in the region to the immediate post-1948 Palestine War era. The amalgamation of primary documents from Turkish, British, and American archives has facilitated a comparative analysis of diverse perspectives and assessments of the period. This approach has been adopted to circumvent the limitations that would otherwise arise from reliance on a single archival source. Consequently, the assessments of diplomats and consuls, who were present during the period in question, have been subjected to a multifaceted examination. Furthermore, an attempt has been made to provide a comprehensive analysis, encompassing the political, economic, and socio-cultural dimensions of the Iraqi Jewish community.

The findings, which were identified across three different archival sources and which corroborate one another, demonstrate that Iraqi Jews maintained a consistent and documented opposition to Zionism. Indicators of this stance have been identified in three categories: anti-Zionist protest telegrams, official statements by Jewish religious leaders on behalf of the community, and donations collected through aid campaigns organised on behalf of the Palestinians. When the general atmosphere of the period is taken into account, it is clear from these reports that this stance was not the product of an inconsistent or half-hearted approach. Indeed, Iraqi Jews never embraced Zionism as a solution to the question of the Jews of their country. On the contrary, anticipating that identifying with Zionism would increase the threat to their own community, they consciously distanced themselves from this movement. The underlying reasons for this stance are multifaceted and cannot be explained by a single rationale. The Iraqi Jewish community was characterised by a profound sense of affiliation with the land and society in which they resided. This affiliation was accompanied by a notable degree of economic prosperity, particularly compared to other communities in Iraq. However, events that took place particularly in the late 1930s and 1940s also demonstrate that, alongside the rise of Arab nationalism, the distinction between the concepts of "Jewish" and "Zionist" became increasingly blurred and that this had a negative impact on the social standing of Iraqi Jews. Concrete manifestations of this transformation included mass dismissals from employment and attacks on Jewish neighbourhoods and places of worship. In contrast, an examination of the documentation reveals that the Iraqi government was reluctant to openly endorse nationalist ideology during this period. Moreover, measures were implemented to ensure the safety of Jewish neighbourhoods, and an attempt was made to mitigate violence through the declaration of martial law. It is evident that from this juncture onwards, the Palestinian issue emerged as the primary catalyst for the transformation in the status of Iraqi Jews. Indeed, although Iraqi Jews described themselves as a community identified with Iraqi society and adopted a way of life in line with this in every sphere, they were significantly affected by the developments resulting from the Palestinian issue.

To summarise, the present study demonstrates that Iraqi Jews did not adopt Zionism as a solution. This position was rooted in two factors. Firstly, a deep-seated sense of local belonging. Secondly, a conscious foresight that identifying with Zionism would increase the threat to the community. The Palestinian issue and Zionism were among the key topics on which Iraqi Jews adopted a distinct and consistent stance, a stance that has been documented in a mutually corroborating manner across various archival sources of the period. The integration of Turkish diplomatic archives into the extant literature represents a novel contribution to the study, thereby introducing a third-party perspective. In conjunction with British archives and American consular reports, the data obtained has elucidated the stance of Iraqi Jews towards Zionism in a multifaceted manner. The findings are significant not only in the specific context of Iraq but also across a broader geographical area. Consequently, this study is significant in that it demonstrates how Jewish and non-Jewish communities in the Arab world positioned themselves in relation to nationalist movements and regional and international political events and how they defined their identities – issues that warrant further attention.

Keywords: Iraqi Jews, Palestine question, Zionism, Ottoman State, Mandate Administration.

ملخص منظم:

تهدف هذه الدراسة إلى تقييم مواقف اليهود العراقيين تجاه القضية الفلسطينية وموقفهم من الصهيونية من منظور تاريخي. وتعد الجالية اليهودية العراقية واحدة من أقدم وأكبر الجاليات في المنطقة. وخلال الفترة الممتدة من حكم الإمبراطورية العثمانية في المنطقة وحتى فترة الانتداب البريطاني، أظهرت الجالية اليهودية العراقية مشاركة نشطة في المجالات السياسية والاقتصادية والاجتماعية والثقافية. علاوة على ذلك، تكيفت الجالية مع الحركات الإصلاحية وكان لها تمثيل في أول برلمان للإمبراطورية العثمانية من خلال مندوب. وأسفرت عملية التطور متعددة الأوجه هذه، التي استمرت خلال فترة الانتداب، عن تحول اليهود إلى جزء لا يتجزأ من المجتمع العراقي. وتأثرت الجالية اليهودية في العراق بشكل مباشر بالتطورات على الساحة الدولية، لا سيما تلك المتعلقة بالقضية الفلسطينية. ويكشف استعراض الأدبيات الموجودة أن أعمال باحثين مثل نيسيم ريجوان، وعباس شبلان، ونورمان أ. ستيلمان، وأوريت باشكين، وموريس ساودايي قد ركزت في المقام الأول على موضوعات مثل مذابح «الفارهود» عام 1941 والهجرة الجماعية لليهود من العراق. وبالتالي، من الجدير بالذكر أن الدراسات التي تتناول يهود العراق مباشرة من منظور القضية الفلسطينية والصهيونية تشكل فجوة واضحة في الأدبيات. تهدف هذه الدراسة إلى سد هذه الفجوة في الأدبيات الحالية. وبناءً على ذلك، تسعى الدراسة إلى إيجاد إجابات شاملة للأسئلة التالية: ماذا كانت مواقف يهود العراق تجاه القضية الفلسطينية؟ هل أبدوا ميلاً إيجابياً تجاه الصهيونية؟ ما هو النهج الذي اتبعوه في سياق القضية الفلسطينية والصهيونية؟ وإلى أي مدى أثر موقف القيادة اليهودية في العراق بشأن هذه المسألة على الجالية؟

استخدمت هذه الدراسة أساليب البحث التاريخي النوعي لتوضيح موقف الجالية اليهودية العراقية من القضية الفلسطينية والصهيونية بشكل موضوعي، بالاعتماد على الملاحظات والتقييمات المعاصرة. وقد استخدمت في هذه الدراسة التقارير الدبلوماسية التي أرسلتها السفارة التركية في بغداد إلى وزارة الخارجية التركية خلال الفترة المعنية، وهي تقارير لم تستخدم من قبل في أي دراسة حول هذا الموضوع. وبالإضافة إلى هذه التقارير، تم الرجوع إلى وثائق الأرشيف البريطاني والتقارير القصصية الأمريكية. خضعت الوثائق قيد الدراسة لفحص تاريخي شامل، مع التركيز بشكل خاص على الفترة الممتدة من هيمنة الإمبراطورية العثمانية على المنطقة إلى الفترة التي أعقبت مباشرة حرب فلسطين عام 1948. وقد سَهَّل الجمع بين الوثائق الأولية من الأرشيفات التركية والبريطانية والأمريكية إجراء تحليل مقارن للمنظورات والتقييمات المتنوعة لتلك الفترة. وقد تم اعتماد هذا النهج لتجاوز القيود التي كانت ستنشأ لولا ذلك جراء الاعتماد على مصدر أرشيفي واحد. وبالتالي، خضعت تقييمات الدبلوماسيين والقتاصل، الذين كانوا حاضرين خلال الفترة المعنية، لفحص متعدد الأوجه. علاوة على ذلك، بُذلت محاولة لتقديم تحليل شامل، يشمل الأبعاد السياسية والاقتصادية والاجتماعية-الثقافية للجالية اليهودية العراقية.

وُظَهر النتائج، التي تم تحديدها عبر ثلاثة مصادر أرشيفية مختلفة وتدعم بعضها بعضاً، أن يهود العراق حافظوا على معارضة ثابتة وموثقة للصهيونية. وقد تم تحديد مؤشرات هذا الموقف في ثلاث فئات: البرقيات الاحتجاجية المناهضة للصهيونية، والبيانات الرسمية الصادرة عن القادة الدينيين اليهود نيابة عن الجالية، والتبرعات التي تم جمعها من خلال حملات الإغاثة التي نُظمت لصالح الفلسطينيين. وعندما تؤخذ الأجواء العامة لتلك الفترة في الاعتبار، يتضح من هذه التقارير أن هذا الموقف لم يكن نتاج نهج متناقض أو متردد. في الواقع، لم يبتن يهود العراق الصهيونية أبداً كحل لمسألة اليهود في بلدهم. بل على العكس، توقعوا أن التماهي مع الصهيونية سيزيد من التهديد الذي يواجه مجتمعهم، لذا نأوا بأنفسهم عن هذه الحركة عن وعي. والأسباب الكامنة وراء هذا الموقف متعددة الأوجه ولا يمكن تفسيرها بمنطق واحد. فقد اتسم المجتمع اليهودي العراقي بشعور عميق بالانتماء إلى الأرض والمجتمع الذي كان يقيم فيه. وقد رافق هذا الانتماء درجة ملحوظة من الازدهار الاقتصادي، لا سيما بالمقارنة مع المجتمعات الأخرى في العراق. ومع ذلك، فإن الأحداث التي وقعت، لا سيما في أواخر الثلاثينيات والأربعينيات من القرن الماضي، تُظهر أيضاً أنه بالتوازي مع صعود القومية العربية، أصبح التمييز بين مفهومي «اليهودي» و«الصهيوني» أكثر ضبابية، وأن ذلك كان له تأثير سلبي على المكانة الاجتماعية لليهود العراقيين. وشملت المظاهر الملموسة لهذا التحول عمليات الفصل الجماعي من الوظائف والهجمات على الأحياء اليهودية وأماكن العبادة. وفي المقابل، يكشف فحص الوثائق أن الحكومة العراقية كانت مترددة في تأييد الأيديولوجية القومية علناً خلال هذه الفترة. علاوة على ذلك، تم تنفيذ تدابير لضمان سلامة الأحياء اليهودية، وجرت محاولة لتخفيف حدة العنف من خلال إعلان الأحكام العرفية. من الواضح أنه منذ هذه المرحلة فصاعداً، برزت القضية الفلسطينية باعتبارها المحفز الرئيسي للتحول في وضع اليهود العراقيين. وبالفعل، على الرغم من أن اليهود العراقيين وصفوا أنفسهم بأنهم مجتمع يندمج مع المجتمع العراقي واعتمدوا أسلوب حياة يتماشى مع ذلك في كل المجالات، إلا أنهم تأثروا بشكل كبير بالتطورات الناجمة عن القضية الفلسطينية.

باختصار، تبرهن هذه الدراسة على أن اليهود العراقيين لم يبتنوا الصهيونية كحل. ويرجع هذا الموقف إلى عاملين. أولاً، شعور عميق بالانتماء المحلي. ثانياً، رؤية مستقبلية واعية مفادها أن التماهي مع الصهيونية سيزيد من التهديد الذي يتعرض له المجتمع. كانت القضية الفلسطينية والصهيونية من بين الموضوعات الرئيسية التي اتخذ يهود العراق موقفاً متميزاً ومتسقاً تجاهها، وهو موقف تم توثيقه بطريقة متأثرة عبر مختلف

المصادر الأرشيفية لتلك الفترة. ويمثل دمج المحفوظات الدبلوماسية التركية في الأدبيات الموجودة مساهمة جديدة في هذه الدراسة، مما يضيف منظورًا لطرف ثالث. وبالاقتراح مع المحفوظات البريطانية والتقارير القنصلية الأمريكية، أوضحت البيانات التي تم الحصول عليها موقف يهود العراق تجاه الصهيونية بطريقة متعددة الأوجه. وتنقسم هذه النتائج بأهمية كبيرة ليس فقط في السياق العراقي المحدد، بل أيضًا على نطاق جغرافي أوسع. وبالتالي، فإن هذه الدراسة مهمة لأنها توضح كيف اتخذت المجتمعات اليهودية وغير اليهودية في العالم العربي مواقفها تجاه الحركات القومية والأحداث السياسية الإقليمية والدولية، وكيف حددت هوياتها – وهي قضايا تستحق مزيدًا من الاهتمام.

الكلمات المفتاحية: يهود العراق، القضية الفلسطينية، الصهيونية، الدولة العثمانية، إدارة الانتداب

Résumé Structuré:

La présente étude vise à évaluer les attitudes des Juifs irakiens vis-à-vis de la question palestinienne et leur position sur le sionisme dans une perspective historique. La communauté juive irakienne est l'une des plus anciennes et des plus importantes de la région. De la période de domination ottomane dans la région jusqu'au mandat britannique, la communauté juive irakienne s'est illustrée par une participation active dans les sphères politique, économique et socioculturelle. De plus, cette communauté s'est adaptée aux mouvements de réforme et a été représentée au sein du premier parlement de l'Empire ottoman par un délégué. Ce processus de développement aux multiples facettes, qui s'est poursuivi pendant la période du mandat, a conduit les Juifs à devenir partie intégrante de la société irakienne. La communauté juive d'Irak a été directement touchée par les événements sur la scène internationale, en particulier ceux liés à la question palestinienne. Un examen de la littérature existante révèle que les travaux de chercheurs tels que Nissim Rejwan, Abbas Shiblak, Norman A. Stillman, Orit Bashkin et Maurice Sawdayee se sont principalement concentrés sur des sujets tels que les pogroms du Farhud de 1941 et l'exode massif des Juifs d'Irak. Par conséquent, il est à noter que les études examinant directement les Juifs irakiens à travers le prisme de la question palestinienne et du sionisme constituent une lacune manifeste dans la littérature. La présente étude vise à combler cette lacune dans la littérature existante. À cet effet, elle cherche à apporter des réponses exhaustives aux questions suivantes : quelles étaient les attitudes des Juifs irakiens vis-à-vis de la question palestinienne ? Avaient-ils une inclination favorable envers le sionisme ? Quelle approche ont-ils adoptée dans le contexte de la question palestinienne et du sionisme ? Et dans quelle mesure la position des dirigeants juifs en Irak sur cette question a-t-elle influencé la communauté ?

Cette étude a recouru à des méthodes de recherche historique qualitative afin d'élucider objectivement la position de la communauté juive irakienne sur la question palestinienne et le sionisme, en s'appuyant sur des observations et des évaluations contemporaines. Dans le cadre de cette étude, des rapports diplomatiques envoyés par l'ambassade de Turquie à Bagdad au ministère turc des Affaires étrangères au cours de la période considérée ont été utilisés. Ces rapports n'avaient jusqu'alors jamais été exploités dans aucune étude sur ce sujet. Outre ces rapports, des documents d'archives britanniques et des rapports consulaires américains ont été consultés. Les documents examinés ont fait l'objet d'une analyse historique approfondie, mettant particulièrement l'accent sur la période s'étendant de la suprématie de l'Empire ottoman dans la région jusqu'à l'époque immédiatement postérieure à la guerre de Palestine de 1948. La mise en commun de documents primaires issus des archives turques, britanniques et américaines a permis une analyse comparative des diverses perspectives et évaluations de cette période. Cette approche a été adoptée afin de contourner les limites qui auraient autrement résulté du recours à une seule source d'archives. En conséquence, les évaluations des diplomates et des consuls, qui étaient présents pendant la période en question, ont fait l'objet d'un examen sous de multiples angles. De plus, nous nous sommes efforcés de fournir une analyse exhaustive, englobant les dimensions politiques, économiques et socioculturelles de la communauté juive irakienne.

Les conclusions, issues de trois sources d'archives différentes et qui se corroborent mutuellement, démontrent que les Juifs irakiens ont maintenu une opposition constante et documentée au sionisme. Les indicateurs de cette position ont été classés en trois catégories : les télégrammes de protestation antisionistes, les déclarations officielles des chefs religieux juifs au nom de la communauté, et les dons collectés dans le cadre de campagnes de soutien organisées en faveur des Palestiniens. Compte tenu du climat général de l'époque, il ressort clairement de ces rapports que cette position n'était pas le fruit d'une approche incohérente ou timide. En effet, les Juifs irakiens n'ont jamais adopté le sionisme comme solution à la question des Juifs de leur pays. Au contraire, anticipant que s'identifier au sionisme augmenterait la menace pesant sur leur propre communauté, ils se sont consciemment distanciés de ce mouvement. Les raisons sous-jacentes à cette position sont multiples et ne peuvent s'expliquer par un seul raisonnement. La communauté juive irakienne se caractérisait par un profond sentiment d'appartenance à la terre et à la société dans lesquelles elle résidait. Cet attachement s'accompagnait d'une prospérité économique notable, en particulier par rapport aux autres communautés d'Irak. Cependant, les

événements qui se sont déroulés notamment à la fin des années 1930 et dans les années 1940 montrent également qu'avec la montée du nationalisme arabe, la distinction entre les concepts de « juif » et de « sioniste » est devenue de plus en plus floue, ce qui a eu un impact négatif sur le statut social des Juifs irakiens. Parmi les manifestations concrètes de cette transformation figuraient des licenciements massifs et des attaques contre les quartiers juifs et les lieux de culte. En revanche, l'examen des documents révèle que le gouvernement irakien se montrait réticent à adhérer ouvertement à l'idéologie nationaliste durant cette période. De plus, des mesures furent mises en œuvre pour assurer la sécurité des quartiers juifs, et l'on tenta d'atténuer la violence par la proclamation de la loi martiale. Il est évident qu'à partir de ce moment, la question palestinienne est apparue comme le principal catalyseur de la transformation du statut des Juifs irakiens. En effet, bien que les Juifs irakiens se décrivaient comme une communauté s'identifiant à la société irakienne et adoptant un mode de vie conforme à cela dans tous les domaines, ils ont été considérablement affectés par les développements découlant de la question palestinienne.

En résumé, la présente étude démontre que les Juifs irakiens n'ont pas adopté le sionisme comme solution. Cette position trouvait son origine dans deux facteurs. Premièrement, un sentiment profond d'appartenance locale. Deuxièmement, la conviction que s'identifier au sionisme ne ferait qu'accroître la menace pesant sur la communauté. La question palestinienne et le sionisme figuraient parmi les thèmes clés sur lesquels les Juifs irakiens ont adopté une position distincte et cohérente, une position qui a été documentée de manière concordante dans diverses sources d'archives de l'époque. L'intégration des archives diplomatiques turques dans la littérature existante apporte une contribution novatrice à cette étude, en introduisant ainsi un point de vue tiers. Associées aux archives britanniques et aux rapports consulaires américains, les données obtenues ont permis d'éclairer de manière multidimensionnelle la position des Juifs irakiens vis-à-vis du sionisme. Ces résultats sont significatifs non seulement dans le contexte spécifique de l'Irak, mais également à l'échelle d'une zone géographique plus large. Par conséquent, cette étude est importante en ce qu'elle montre comment les communautés juives et non juives du monde arabe se sont positionnées par rapport aux mouvements nationalistes et aux événements politiques régionaux et internationaux, et comment elles ont défini leurs identités – des questions qui méritent une attention particulière.

Mots-clés: Juifs irakiens, question palestinienne, sionisme, Empire ottoman, administration du mandat.

Resumen Estructurado:

El presente estudio tiene como objetivo evaluar las actitudes de los judíos iraquíes hacia la cuestión palestina y su postura respecto al sionismo desde una perspectiva histórica. La comunidad judía iraquí es una de las más antiguas y numerosas de la región. Durante el periodo que abarca desde el dominio del Imperio Otomano en la región hasta el Mandato Británico, la comunidad judía iraquí demostró una participación activa en los ámbitos político, económico y sociocultural. Además, la comunidad se adaptó a los movimientos reformistas y estuvo representada en el primer parlamento del Imperio Otomano mediante un delegado. Este proceso de desarrollo multifacético, que continuó durante el período del Mandato, dio lugar a que los judíos se convirtieran en parte integrante de la sociedad iraquí. La comunidad judía de Irak se vio directamente afectada por los acontecimientos en la escena internacional, en particular los relacionados con la cuestión palestina. Un repaso de la bibliografía existente revela que los trabajos de investigadores como Nissim Rejwan, Abbas Shiblak, Norman A. Stillman, Orit Bashkin y Maurice Sawdayee se han centrado principalmente en temas como los pogromos del Farhud de 1941 y el éxodo masivo de judíos de Irak. Por consiguiente, cabe destacar que los estudios que examinan directamente a los judíos iraquíes a través del prisma de la cuestión palestina y el sionismo constituyen una laguna evidente en la bibliografía. El presente estudio tiene por objeto subsanar esta laguna en la bibliografía existente. En consecuencia, el estudio busca respuestas exhaustivas a las siguientes preguntas: ¿Cuáles eran las actitudes de los judíos iraquíes hacia la cuestión palestina? ¿Mostraban una inclinación positiva hacia el sionismo? ¿Qué enfoque adoptaron en el contexto de la cuestión palestina y el sionismo? ¿Y en qué medida influyó en la comunidad la postura de los líderes judíos de Irak sobre este asunto?

Este estudio ha utilizado métodos de investigación histórica cualitativa para esclarecer de forma objetiva la postura de la comunidad judía iraquí respecto a la cuestión palestina y el sionismo, basándose en observaciones y valoraciones de la época. En este estudio se han utilizado informes diplomáticos enviados desde la Embajada de Turquía en Bagdad al Ministerio de Asuntos Exteriores turco durante el período en cuestión. Estos informes no se habían utilizado anteriormente en ningún estudio sobre este tema. Además de estos informes, se han consultado documentos de archivo británicos e informes consulares estadounidenses. Los documentos analizados han sido sometidos a un examen histórico exhaustivo, con especial énfasis en el período que abarca desde el dominio del

Imperio Otomano en la región hasta la época inmediatamente posterior a la Guerra de Palestina de 1948. La combinación de documentos primarios procedentes de archivos turcos, británicos y estadounidenses ha facilitado un análisis comparativo de las diversas perspectivas y valoraciones de dicho período. Se ha adoptado este enfoque para sortear las limitaciones que, de otro modo, se derivarían de basarse en una única fuente de archivo. En consecuencia, las valoraciones de los diplomáticos y cónsules que estuvieron presentes durante el período en cuestión han sido sometidas a un examen multifacético. Además, se ha intentado ofrecer un análisis exhaustivo que abarque las dimensiones políticas, económicas y socioculturales de la comunidad judía iraquí.

Los hallazgos, identificados en tres fuentes de archivo diferentes y que se corroboran entre sí, demuestran que los judíos iraquíes mantuvieron una oposición constante y documentada al sionismo. Se han identificado indicadores de esta postura en tres categorías: telegramas de protesta antisionistas, declaraciones oficiales de líderes religiosos judíos en nombre de la comunidad y donaciones recaudadas a través de campañas de ayuda organizadas en favor de los palestinos. Si se tiene en cuenta el clima general de la época, de estos informes se desprende claramente que esta postura no fue fruto de un enfoque inconsistente o poco convencido. De hecho, los judíos iraquíes nunca aceptaron el sionismo como solución a la cuestión de los judíos de su país. Por el contrario, previendo que identificarse con el sionismo aumentaría la amenaza para su propia comunidad, se distanciaron conscientemente de este movimiento. Las razones subyacentes a esta postura son multifacéticas y no pueden explicarse mediante un único razonamiento. La comunidad judía iraquí se caracterizaba por un profundo sentido de pertenencia a la tierra y a la sociedad en la que residía. Esta pertenencia iba acompañada de un notable grado de prosperidad económica, sobre todo en comparación con otras comunidades de Irak. Sin embargo, los acontecimientos que tuvieron lugar, especialmente a finales de la década de 1930 y durante la de 1940, también demuestran que, junto con el auge del nacionalismo árabe, la distinción entre los conceptos de «judío» y «sionista» se fue difuminando cada vez más y que esto tuvo un impacto negativo en la posición social de los judíos iraquíes. Entre las manifestaciones concretas de esta transformación figuraron los despidos masivos y los ataques contra barrios judíos y lugares de culto. Por el contrario, un análisis de la documentación revela que el Gobierno iraquí se mostró reacio a respaldar abiertamente la ideología nacionalista durante este período. Además, se aplicaron medidas para garantizar la seguridad de los barrios judíos y se intentó mitigar la violencia mediante la declaración de la ley marcial. Es evidente que, a partir de ese momento, la cuestión palestina se convirtió en el principal catalizador de la transformación de la situación de los judíos iraquíes. De hecho, aunque los judíos iraquíes se describían a sí mismos como una comunidad identificada con la sociedad iraquí y adoptaban un modo de vida acorde con ello en todos los ámbitos, se vieron significativamente afectados por los acontecimientos derivados de la cuestión palestina.

En resumen, el presente estudio demuestra que los judíos iraquíes no adoptaron el sionismo como solución. Esta postura se basaba en dos factores. En primer lugar, un profundo sentido de pertenencia local. En segundo lugar, la previsión consciente de que identificarse con el sionismo aumentaría la amenaza para la comunidad. La cuestión palestina y el sionismo figuraban entre los temas clave sobre los que los judíos iraquíes adoptaron una postura clara y coherente, postura que ha quedado documentada de manera mutuamente corroborada en diversas fuentes de archivo de la época. La incorporación de los archivos diplomáticos turcos a la bibliografía existente supone una contribución novedosa al estudio, al introducir así una perspectiva de terceros. Junto con los archivos británicos y los informes consulares estadounidenses, los datos obtenidos han permitido esclarecer la postura de los judíos iraquíes frente al sionismo de una manera multifacética. Los resultados son significativos no solo en el contexto específico de Irak, sino también en un área geográfica más amplia. Por consiguiente, este estudio es relevante porque demuestra cómo las comunidades judías y no judías del mundo árabe se posicionaron en relación con los movimientos nacionalistas y los acontecimientos políticos regionales e internacionales, y cómo definieron sus identidades —cuestiones que merecen una mayor atención.

Palabras clave: judíos iraquíes, cuestión palestina, sionismo, Estado otomano, administración del mandato.

结构化摘要：

本研究旨在从历史视角评估伊拉克犹太人对巴勒斯坦问题的态度及其对犹太复国主义的立场。伊拉克犹太社群是该地区历史最悠久、规模最大的犹太社群之一。从奥斯曼帝国统治该地区直至英国委任统治时期，伊拉克犹太社群在政治、经济及社会文化领域均表现出了积极参与。此外，该社群积极适

应了改革运动，并曾通过一名代表进入奥斯曼帝国首届议会。这一多方面的发展进程在委任统治时期得以延续，最终使犹太人成为伊拉克社会不可或缺的一部分。伊拉克犹太社群直接受到国际局势发展的影响，尤其是与巴勒斯坦问题相关的局势。对现有文献的回顾表明，尼西姆·雷瓦恩（Nissim Rejwan）、阿巴斯·希布拉克（Abbas Shibliak）、诺曼·A·斯蒂尔曼（Norman A. Stillman）、奥里特·巴什金（Orit Bashkin）和莫里斯·索达伊（Maurice Sawdayee）等研究者的著作主要聚焦于1941年“法胡德”大屠杀以及犹太人从伊拉克的大规模出走等主题。因此，值得注意的是，通过巴勒斯坦问题和犹太复国主义这一视角直接考察伊拉克犹太人的研究，在现有文献中仍存在明显的空白。本研究旨在填补现有文献中的这一空白。因此，本研究力求对以下问题给出全面的解答：伊拉克犹太人对巴勒斯坦问题持何种态度？他们是否对犹太复国主义表现出积极倾向？在巴勒斯坦问题和犹太复国主义的背景下，他们采取了何种立场？伊拉克犹太领导层在此问题上的立场在多大程度上影响了整个社区？

本研究采用定性历史研究方法，依托当时的观察与评估，客观阐明伊拉克犹太社群对巴勒斯坦问题及犹太复国主义的立场。研究中利用了相关时期内土耳其驻巴格达大使馆向土耳其外交部发送的外交报告。此前，这些报告尚未被用于任何关于该主题的研究。除这些报告外，还参考了英国档案文件和美国领事报告。对所考察的文献进行了全面的历史考察，特别侧重于从奥斯曼帝国在该地区占据主导地位直至1948年巴勒斯坦战争结束后不久这一时期。整合来自土耳其、英国和美国档案馆的一手文献，有助于对该时期的各种观点和评估进行比较分析。采用这种方法是为了避免仅依赖单一档案来源所带来的局限性。因此，对当时在场的外交官和领事所作的评估进行了多角度的审视。此外，本书还试图对伊拉克犹太社群的政治、经济及社会文化层面进行全面分析。

这些从三个不同档案来源中发现且相互印证的研究结果表明，伊拉克犹太人始终保持着对犹太复国主义的一贯且有据可查的反对立场。这一立场的迹象可归纳为三类：反犹太复国主义的抗议电报、犹太宗教领袖代表社区发表的官方声明，以及通过为巴勒斯坦人组织的援助活动募集的捐款。考虑到当时的大环境，从这些报告中可以清楚地看出，这种立场并非出于前后不一或半心半意的态度。事实上，伊拉克犹太人从未将犹太复国主义视为解决本国犹太人问题的出路。相反，他们预见到认同犹太复国主义会加剧对自身社区的威胁，因此有意识地与这一运动保持距离。这种立场的深层原因错综复杂，无法仅用单一理由加以解释。伊拉克犹太社区的一个显著特征，是对其居住的土地和社会怀有深厚的归属感。这种归属感伴随着显著的经济繁荣，特别是与伊拉克其他族群相比。然而，尤其是20世纪30年代末和40年代发生的事件也表明，随着阿拉伯民族主义的兴起，“犹太人”与“犹太复国主义者”这两个概念之间的界限日益模糊，这对伊拉克犹太人的社会地位产生了负面影响。这种转变的具体表现包括大规模解雇以及针对犹太人聚居区和礼拜场所的袭击。与此形成对比的是，对相关文献的考察表明，伊拉克政府在此期间并不愿公开支持民族主义意识形态。此外，政府还采取了保障犹太人聚居区安全的措施，并试图通过宣布戒严来缓解暴力事件。显然，从这一转折点起，巴勒斯坦问题成为伊拉克犹太人地位转变的主要催化剂。事实上，尽管伊拉克犹太人自认为是一个与伊拉克社会紧密相连的群体，并在各个领域都遵循与之相符的生活方式，但他们仍深受巴勒斯坦问题所引发的局势发展影响。

总而言之，本研究表明，伊拉克犹太人并未将犹太复国主义视为解决之道。这一立场源于两个因素。首先，是根深蒂固的本土归属感；其次，是出于清醒的预见——认同犹太复国主义将加剧该群体面临的威胁。巴勒斯坦问题和犹太复国主义是伊拉克犹太人采取鲜明且一贯立场的关键议题，这一立场

в данном исследовании использовались качественные методы исторического исследования для объективного выяснения позиции иракской еврейской общины по палестинскому вопросу и сионизму на основе современных наблюдений и оценок. В ходе исследования были использованы дипломатические доклады, направленные из посольства Турции в Багдаде в Министерство иностранных дел Турции в рассматриваемый период. Эти доклады ранее не использовались ни в одном исследовании по данной теме. Помимо этих докладов, были изучены британские архивные документы и американские консульские доклады. Исследуемые документы были подвергнуты всестороннему историческому анализу с особым акцентом на период, простирающийся от времени господства Османской империи в регионе до периода сразу после Палестинской войны 1948 года. Объединение первоисточников из турецких, британских и американских архивов позволило провести сравнительный анализ разнообразных точек зрения и оценок того периода. Такой подход был выбран для преодоления ограничений, которые в противном случае возникли бы при использовании только одного архивного источника. В результате оценки дипломатов и консулов, находившихся в регионе в рассматриваемый период, подверглись многостороннему изучению. Кроме того, была предпринята попытка провести всесторонний анализ, охватывающий политические, экономические и социокультурные аспекты жизни иракской еврейской общины.

Ключевые слова: Иракские евреи, Палестинский вопрос, сионизм, Османская империя,委任统治当局.

Структурированное Резюме:

Целью настоящего исследования является оценка отношения иракских евреев к палестинскому вопросу и их позиции по отношению к сионизму с исторической точки зрения. Иракская еврейская община является одной из старейших и крупнейших в регионе. В период с времени правления Османской империи в регионе и вплоть до британского мандата иракская еврейская община принимала активное участие в политической, экономической и социокультурной сферах. Кроме того, община адаптировалась к реформаторским движениям и была представлена в первом парламенте Османской империи одним делегатом. Этот многогранный процесс развития, продолжавшийся и в период мандата, привёл к тому, что евреи стали неотъемлемой частью иракского общества. На еврейскую общину в Ираке непосредственно влияли события на международной арене, в особенности те, которые касались палестинского вопроса. Анализ имеющейся литературы показывает, что работы таких исследователей, как Ниссим Рейван, Аббас Шиблак, Норман А. Стилман, Орит Башкин и Морис Соудайи, в основном посвящены таким темам, как погромы «Фархад» 1941 года и массовый исход евреев из Ирака. В связи с этим следует отметить, что в литературе существует явный пробел в исследованиях, непосредственно рассматривающих иракских евреев через призму палестинского вопроса и сионизма. Настоящее исследование направлено на восполнение этого пробела в существующей литературе. Соответственно, в рамках исследования ищутся исчерпывающие ответы на следующие вопросы: каково было отношение иракских евреев к палестинскому вопросу? Проявляли ли они положительное отношение к сионизму? Какую позицию они занимали в контексте палестинского вопроса и сионизма? И в какой степени позиция еврейского руководства в Ираке по данному вопросу влияла на общину?

В данном исследовании использовались качественные методы исторического исследования для объективного выяснения позиции иракской еврейской общины по палестинскому вопросу и сионизму на основе современных наблюдений и оценок. В ходе исследования были использованы дипломатические доклады, направленные из посольства Турции в Багдаде в Министерство иностранных дел Турции в рассматриваемый период. Эти доклады ранее не использовались ни в одном исследовании по данной теме. Помимо этих докладов, были изучены британские архивные документы и американские консульские доклады. Исследуемые документы были подвергнуты всестороннему историческому анализу с особым акцентом на период, простирающийся от времени господства Османской империи в регионе до периода сразу после Палестинской войны 1948 года. Объединение первоисточников из турецких, британских и американских архивов позволило провести сравнительный анализ разнообразных точек зрения и оценок того периода. Такой подход был выбран для преодоления ограничений, которые в противном случае возникли бы при использовании только одного архивного источника. В результате оценки дипломатов и консулов, находившихся в регионе в рассматриваемый период, подверглись многостороннему изучению. Кроме того, была предпринята попытка провести всесторонний анализ, охватывающий политические, экономические и социокультурные аспекты жизни иракской еврейской общины.

Выводы, сделанные на основе трех различных архивных источников и подтверждающие друг друга, свидетельствуют о том, что иракские евреи неизменно и документально подтверждаемо выступали против сионизма. Признаки этой позиции были выделены в трех категориях: антиссионистские протестные телеграммы, официальные заявления еврейских религиозных лидеров от имени общины и пожертвования, собранные в ходе кампаний помощи, организованных в интересах палестинцев. Если принять во внимание общую атмосферу того времени, из этих отчетов становится ясно, что эта позиция не была результатом непоследовательного или нерешительного подхода. Действительно, иракские евреи никогда не принимали

сионизм в качестве решения проблемы евреев своей страны. Напротив, предвидя, что отождествление с сионизмом усилит угрозу для их собственной общины, они сознательно дистанцировались от этого движения. Причины, лежащие в основе этой позиции, многогранны и не могут быть объяснены каким-либо одним мотивом. Иракская еврейская община отличалась глубоким чувством привязанности к земле и обществу, в которых она проживала. Эта привязанность сопровождалась заметным экономическим процветанием, особенно по сравнению с другими общинами в Ираке. Однако события, произошедшие, в частности, в конце 1930-х и 1940-х годов, также показывают, что на фоне подъема арабского национализма различие между понятиями «еврей» и «сионист» становилось всё более размытым, что негативно сказывалось на социальном положении иракских евреев. Конкретными проявлениями этой трансформации стали массовые увольнения с работы и нападения на еврейские кварталы и места отправления культа. В то же время анализ документальных источников показывает, что иракское правительство в этот период не спешило открыто поддерживать националистическую идеологию. Более того, были приняты меры по обеспечению безопасности еврейских кварталов, а также предпринята попытка смягчить насилие путем введения военного положения. Очевидно, что с этого момента палестинский вопрос стал основным катализатором изменения статуса иракских евреев. Действительно, хотя иракские евреи описывали себя как общину, отождествляющую себя с иракским обществом и принявшую соответствующий образ жизни во всех сферах, на них существенно повлияли события, вызванные палестинским вопросом.

Подводя итог, настоящее исследование демонстрирует, что иракские евреи не приняли сионизм в качестве решения. Эта позиция была обусловлена двумя факторами. Во-первых, глубоко укоренившееся чувство привязанности к местной среде. Во-вторых, осознанное предвидение того, что идентификация с сионизмом усилит угрозу для общины. Палестинский вопрос и сионизм входили в число ключевых тем, по которым иракские евреи занимали четкую и последовательную позицию, которая была задокументирована во взаимоподтверждающих друг друга различных архивных источниках того периода. Включение турецких дипломатических архивов в существующую литературу представляет собой новый вклад в исследование, тем самым вводя точку зрения третьей стороны. В совокупности с британскими архивами и американскими консульскими отчетами полученные данные многогранно проливают свет на позицию иракских евреев по отношению к сионизму. Полученные результаты имеют важное значение не только в конкретном контексте Ирака, но и в более широком географическом масштабе. Таким образом, данное исследование важно тем, что демонстрирует, как еврейские и нееврейские общины в арабском мире позиционировали себя по отношению к националистическим движениям, а также к региональным и международным политическим событиям, и как они определяли свою идентичность — вопросы, заслуживающие дальнейшего внимания.

Ключевые слова: иракские евреи, палестинский вопрос, сионизм, Османская империя, мандатная администрация.

संरचित सारांशः

वर्तमान अध्ययन का उद्देश्य ऐतिहासिक परिप्रेक्ष्य से फिलिस्तीनी प्रश्न के प्रति इराकी यहूदियों के रवैये और ज़ायोनीवाद पर उनके रुख का आकलन करना है। इराकी यहूदी समुदाय इस क्षेत्र के सबसे पुराने और सबसे बड़े समुदायों में से एक है। क्षेत्र में ओटोमन साम्राज्य के शासन से लेकर ब्रिटिश मंडेट की अवधि के दौरान, इराकी यहूदी समुदाय ने राजनीतिक, आर्थिक और सामाजिक-सांस्कृतिक क्षेत्रों में सक्रिय भागीदारी का प्रदर्शन किया।

इसके अलावा, समुदाय ने सुधार आंदोलनों को अपनाया और एक प्रतिनिधि के माध्यम से ऑटोमन साम्राज्य के पहले संसद में प्रतिनिधित्व किया। इस बहुआयामी विकास प्रक्रिया, जो ब्रिटिश शासन की अवधि के दौरान जारी रही, के परिणामस्वरूप यहूदी इराकी समाज का एक अभिन्न अंग बन गए। इराक में यहूदी समुदाय पर अंतर्राष्ट्रीय स्तर पर होने वाले घटनाक्रमों का, विशेष रूप से फिलिस्तीनी मुद्दे से संबंधित घटनाक्रमों का, सीधा प्रभाव पड़ा। मौजूदा साहित्य की समीक्षा से पता चलता है कि निसिम रेजवान, अब्बास शिब्लाक, नॉर्मन ए. स्टिलमैन, ओरिट बाशकिन और मॉरिस सॉडार्ड जैसे शोधकर्ताओं के कार्य मुख्य रूप से 1941 के फरहुद नरसंहार और इराक से यहूदियों के बड़े पैमाने पर पलायन जैसे विषयों पर केंद्रित रहे हैं। परिणामस्वरूप, यह ध्यान देने योग्य है कि फिलिस्तीन के प्रश्न और ज़ायोनिज़्म के परिप्रेक्ष्य से इराकी यहूदियों का सीधे तौर पर अध्ययन करने वाले शोधों में साहित्य में एक विशिष्ट अंतर है। वर्तमान अध्ययन का उद्देश्य मौजूदा साहित्य में इस कमी को दूर करना है। तदनुसार, यह अध्ययन निम्नलिखित प्रश्नों के व्यापक उत्तर खोजना चाहता है: फिलिस्तीन मुद्दे के प्रति इराकी यहूदियों का रवैया क्या था? क्या उन्होंने सियोनिज़्म के प्रति सकारात्मक झुकाव दिखाया? उन्होंने फिलिस्तीन मुद्दे और

सियोनिज़्म के संदर्भ में क्या दृष्टिकोण अपनाया? और इस मामले पर इराक में यहूदी नेतृत्व का रुख समुदाय को किस हद तक प्रभावित करता था?

इस अध्ययन में समकालीन अवलोकनों और मूल्यांकनों का सहारा लेते हुए, फिलिस्तीन प्रश्न और ज़ायोनीवाद पर इराकी यहूदी समुदाय के रुख को वस्तुनिष्ठ रूप से स्पष्ट करने के लिए गुणात्मक ऐतिहासिक अनुसंधान विधियों का उपयोग किया गया है। इस अध्ययन में, संबंधित अवधि के दौरान बगदाद में तुर्की दूतावास से तुर्की के विदेश मंत्रालय को भेजी गई राजनयिक रिपोर्टों का उपयोग किया गया है। इन रिपोर्टों का पहले इस विषय पर किसी भी अध्ययन में उपयोग नहीं किया गया था। इन रिपोर्टों के अलावा, ब्रिटिश अभिलेखीय दस्तावेजों और अमेरिकी कांसुलर रिपोर्टों का भी परामर्श किया गया है। जांच के दायरे में शामिल दस्तावेजों की एक व्यापक ऐतिहासिक जांच की गई है, जिसमें क्षेत्र में ओटोमन साम्राज्य की प्रधानता से लेकर 1948 के फिलिस्तीन युद्ध के तुरंत बाद के युग तक की अवधि पर विशेष जोर दिया गया है। तुर्की, ब्रिटिश और अमेरिकी अभिलेखागारों से प्राथमिक दस्तावेजों के संमिश्रण ने उस अवधि के विभिन्न दृष्टिकोणों और मूल्यांकनों की तुलनात्मक विश्लेषण को सुगम बनाया है। यह दृष्टिकोण एकल अभिलेखीय स्रोत पर निर्भरता से उत्पन्न होने वाली सीमाओं से बचने के लिए अपनाया गया है।

परिणामस्वरूप, उस अवधि के दौरान मौजूद राजनयिकों और कांसुलों के मूल्यांकन की बहुआयामी जांच की गई है। इसके अलावा, इराकी यहूदी समुदाय के राजनीतिक, आर्थिक और सामाजिक-सांस्कृतिक आयामों को शामिल करते हुए एक व्यापक विश्लेषण प्रदान करने का प्रयास किया गया है।

तीन अलग-अलग अभिलेखीय स्रोतों से प्राप्त और एक-दूसरे की पुष्टि करने वाले निष्कर्ष यह दर्शाते हैं कि इराकी यहूदियों ने ज़ायोनीवाद का लगातार और प्रलेखित विरोध बनाए रखा।

इस रुख के संकेत तीन श्रेणियों में पहचाने गए हैं: ज़ायोनी-विरोधी विरोध टेलीग्राम, समुदाय की ओर से यहूदी धार्मिक नेताओं के आधिकारिक बयान, और फिलिस्तीनियों की ओर से आयोजित सहायता अभियानों के माध्यम से एकत्र किए गए दान। जब उस अवधि के सामान्य माहौल को ध्यान में रखा जाता है, तो इन रिपोर्टों से यह स्पष्ट हो जाता है कि यह रुख किसी असंगत या आधे-अधूरे दृष्टिकोण का उत्पाद नहीं था। वास्तव में, इराकी यहूदियों ने अपने देश के यहूदियों के प्रश्न के समाधान के रूप में कभी भी ज़ायोनिज़्म को नहीं अपनाया। इसके विपरीत, यह अनुमान लगाते हुए कि ज़ायोनिज़्म के साथ जुड़ने से उनके अपने समुदाय के लिए खतरा बढ़ जाएगा, उन्होंने जानबूझकर खुद को इस आंदोलन से दूर रखा। इस रुख के अंतर्निहित कारण बहुआयामी हैं और एक ही तर्क से समझाए नहीं जा सकते। इराकी यहूदी समुदाय की विशेषता उस भूमि और समाज के साथ गहरे जुड़ाव की भावना थी जिसमें वे रहते थे।

इस जुड़ाव के साथ आर्थिक समृद्धि की एक उल्लेखनीय डिग्री भी थी, विशेष रूप से इराक के अन्य समुदायों की तुलना में। हालाँकि, 1930 के दशक के अंत और 1940 के दशक में हुई घटनाएँ यह भी दर्शाती हैं कि अरब राष्ट्रवाद के उदय के साथ, "यहूदी" और "ज़ायोनिस्ट" की अवधारणाओं के बीच का अंतर तेजी से धुंधला हो गया और इसका इराकी यहूदियों की सामाजिक स्थिति पर नकारात्मक प्रभाव पड़ा। इस परिवर्तन के ठोस अभिव्यक्तियों में बड़े पैमाने पर नौकरी से बर्खास्तगी और यहूदी इलाकों तथा पूजा स्थलों पर हमले शामिल थे। इसके विपरीत, दस्तावेजों की जांच से पता चलता है कि इस अवधि के दौरान इराकी सरकार राष्ट्रवादी विचारधारा का खुले तौर पर समर्थन करने से हिचकिचा रही थी। इसके अलावा, यहूदी इलाकों की सुरक्षा सुनिश्चित करने के लिए उपाय लागू किए गए, और मार्शल लॉ की घोषणा के माध्यम से हिंसा को कम करने का प्रयास किया गया।

यह स्पष्ट है कि इस मोड़ से आगे, फिलिस्तीनी मुद्दा इराकी यहूदियों की स्थिति में परिवर्तन के लिए प्राथमिक उत्प्रेरक के रूप में उभरा। वास्तव में, यद्यपि इराकी यहूदियों ने खुद को इराकी समाज से जुड़ी एक समुदाय के रूप में वर्णित किया और हर क्षेत्र में इसी के अनुरूप जीवन शैली अपनाई, वे फिलिस्तीनी मुद्दे से उत्पन्न घटनाक्रम से काफी प्रभावित हुए।

सारांश में, वर्तमान अध्ययन यह दर्शाता है कि इराकी यहूदियों ने ज़ायोनिज़्म को एक समाधान के रूप में नहीं अपनाया। यह स्थिति दो कारकों में निहित थी।

पहला, स्थानीय जुड़ाव की एक गहरी भावना। दूसरा, यह सचेत पूर्वदृष्टि कि ज़ायोनिज़्म के साथ जुड़ने से समुदाय के लिए खतरा बढ़ जाएगा। फिलिस्तीनी मुद्दा और ज़ायोनिज़्म उन प्रमुख विषयों में से थे जिन पर इराकी यहूदियों ने एक विशिष्ट और सुसंगत रुख अपनाया, एक ऐसा रुख जिसे उस समय के विभिन्न पुरालेख स्रोतों में पारस्परिक रूप से पुष्टि की गई है। मौजूदा साहित्य में तुर्की राजनयिक अभिलेखागारों के एकीकरण से इस अध्ययन में एक नया योगदान मिलता है, जिससे एक तीसरे पक्ष का दृष्टिकोण सामने आता है। ब्रिटिश अभिलेखागारों और अमेरिकी कांसुलर रिपोर्टों के साथ मिलकर, प्राप्त आंकड़ों ने ज़ायोनीवाद के प्रति इराकी यहूदियों के रुख को बहुआयामी तरीके से स्पष्ट किया है।

ये निष्कर्ष न केवल इराक के विशिष्ट संदर्भ में बल्कि एक व्यापक भौगोलिक क्षेत्र में भी महत्वपूर्ण हैं। परिणामस्वरूप, यह अध्ययन इस मायने में महत्वपूर्ण है कि यह दर्शाता है कि अरब दुनिया में यहूदी और गैर-यहूदी समुदायों ने राष्ट्रवादी आंदोलनों और क्षेत्रीय तथा अंतर्राष्ट्रीय राजनीतिक घटनाओं के संबंध में खुद को कैसे स्थापित किया और उन्होंने अपनी पहचान कैसे परिभाषित की - ये ऐसे मुद्दे हैं जिन पर और ध्यान देने की आवश्यकता है।

कीवर्ड: इराकी यहूदी, फिलिस्तीन का प्रश्न, सियोनिज़्म, ओटोमन राज्य, मैडेट प्रशासन।

Yapılandırılmış Özet:

Bu çalışma, Irak Yahudilerinin Filistin meselesi karşısındaki tutumlarını ve Siyonizm'e yönelik eğilimlerini tarihsel bir bakış açısıyla değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Irak Yahudileri, bölgede varlık gösteren toplulukların en eski ve en büyüklerinden birini oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetiyle başlayan ve İngiliz Manda idaresiyle devam eden süreçte Irak Yahudi toplumu siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda etkin bir katılım sergilemiş, reform hareketlerine uyum sağlamış ve Osmanlı'nın ilk meclisinde bir temsilci aracılığıyla temsil edilmiştir. Manda idaresi döneminde de süregelen bu çok yönlü gelişim süreci, Yahudilerin Irak toplumunun ayrılmaz bir parçası hâline gelmesiyle sonuçlanmıştır. Uluslararası alanda meydana gelen gelişmeler, başta Filistin meselesi olmak üzere, Irak'taki Yahudi toplumunu doğrudan etkilemiştir. Mevcut literatür incelendiğinde, Nissim Rejwan, Abbas Shiblak, Norman A. Stillman, Orit Bashkin ve Maurice Sawdayee gibi araştırmacıların çalışmalarının ağırlıklı olarak 1941 Farhud olayları ve Yahudilerin Irak'tan toplu göçü gibi konular üzerine yoğunlaştığı görülmekte dolayısıyla Irak Yahudilerini Filistin meselesi ve Siyonizm ekseninde doğrudan inceleyen çalışmaların ise literatürde belirgin bir boşluk oluşturduğu dikkat çekmektedir. Bu çalışma söz konusu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda Irak Yahudilerinin Filistin meselesine yönelik tutumlarının ne olduğu, Siyonizm'e karşı olumlu bir eğilim sergileyip sergilemedikleri, Filistin meselesi ve Siyonizm bağlamında nasıl bir yaklaşım içinde oldukları ve Irak'taki Yahudi liderliğinin bu konudaki tutumunun cemaat üzerinde ne ölçüde belirleyici olduğu sorularına kapsamlı yanıtlar aranmıştır.

Irak Yahudi toplumunun Filistin meselesi ve Siyonizm karşısındaki tutumunu dönemin gözlem ve değerlendirmeleri üzerinden nesnel biçimde ortaya koyabilmek amacıyla bu çalışma, nitel tarihsel araştırma yöntemiyle yürütülmüştür. Bu çerçevede, dönemin Türkiye Bağdat Büyükelçiliği'nden Türk Dışişleri Bakanlığı'na iletilen ve konu kapsamında daha önce herhangi bir çalışmada kullanılmamış diplomatik raporlarının yanı sıra İngiliz arşiv belgeleri ve Amerikan konsolosluk raporlarından da istifade edilmiştir. Söz konusu belgeler, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetiyle başlayıp 1948 Filistin Savaşı'nın hemen ardından uzanan dönem esas alınarak geniş bir tarihsel bakış açısı ile incelenmiştir. Türk, İngiliz ve Amerikan arşivlerine ait birincil belgelerin bir arada kullanılması, döneme dair değerlendirmelerde çeşitlilik ve farklı bakış açılarının karşılaştırılmasını mümkün kılmıştır. Bu yaklaşım, tek bir arşiv kaynağına bağla kalmanın ortaya koyacağı sınırlılıklarını ortadan kaldırmış böylelikle döneme doğrudan tanıklık eden diplomatların ve konsolosların değerlendirmelerinin çok yönlü bir biçimde ele alınmasını sağlamış ve Irak Yahudi toplumunun siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel boyutlarını kapsayan bütüncül bir okuma gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Üç farklı arşiv kaynağında birbirini doğrulayan biçimde tespit edilen bulgular, Irak Yahudilerinin Siyonizm'e karşı tutarlı ve belgelenebilir bir karşı duruş sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu tutumun somut göstergeleri üç kategoride tespit edilmiştir: "Siyonizm karşıtı protesto telgrafları, Yahudi din önderlerinin cemaat adına yaptığı resmî açıklamalar ve Filistinliler adına düzenlenen yardım kampanyaları neticesinde toplanan bağışlar". Dönemin genel atmosferi göz önünde bulundurulduğunda bu tavrın tutarsız ya da gönülsüz bir yaklaşımın ürünü olmadığı söz konusu raporlardan açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim Irak Yahudileri, Siyonizm'i hiçbir zaman bir çözüm yolu olarak benimsememiş, aksine Siyonizm'le özdeşleşmenin kendi toplulukları üzerindeki tehdidi artıracaklarını öngörerek bu hareketten bilinçli biçimde uzak durmuşlardır. Bu tutumun altında yatan nedenler çok boyutlu olup tek bir gerekçeyle açıklanamaz. Zira, Irak Yahudi toplumu hem yaşadıkları topraklara ve topluma karşı derin bir aidiyet duygusu beslemiş hem de Irak'ta diğer topluluklara kıyasla birçok alanda müreffeh bir yaşam sürmüştür. Bununla birlikte özellikle 1930'ların sonu ve 1940'larda meydana gelen hadiseler, Arap milliyetçiliğinin yükselişiyle birlikte Yahudi ve Siyonist kavramları arasındaki ayrımın giderek belirsizleştiğini ve Irak Yahudilerinin toplumsal konumunu da olumsuz yönde dönüştürdüğünü de göstermektedir. Toplu işten çıkarmalar, Yahudi mahallelerine ve ibadethanelerine yönelik saldırılar bu dönüşümün somut yansımaları arasında yer almaktadır. Öte yandan Irak hükümetinin bu süreçte milliyetçi ideolojiyi açıkça desteklemekten kaçındığı, Yahudi mahallelerini koruma altına aldığı ve sıkıyönetim ilan ederek şiddeti engellemeye çalıştığı da belgelerden anlaşılmaktadır. Bu tarihten itibaren Irak Yahudilerinin konumunda yaşanan dönüşümün temel belirleyicisi ise büyük ölçüde Filistin meselesi olmuştur. Nitekim Irak Yahudileri kendilerine

Irak toplumu ile özdeşleşmiş bir topluluk olarak nitelendirmiş ve her alanda bu doğrultuda bir yaşam şekli benimsemiş olsa da Filistin meselesi neticesinde meydana gelen gelişmelerden büyük ölçüde etkilenmiştir.

Bu çalışma sonuç olarak, Irak Yahudilerinin Siyonizm'i bir çözüm yolu olarak benimsemediğini ve bu tutumun hem köklü bir yerel aidiyet duygusundan hem de Siyonizm'le özdeşleşmenin topluluk üzerindeki tehdidi artıracığına dair bilinçli bir öngöründen beslendiğini ortaya koymaktadır. Filistin meselesi ve Siyonizm, Irak Yahudilerinin belirgin ve tutarlı bir tavır ortaya koyduğu başlıca konular arasında yer almış, bu tutum dönemin farklı arşiv kaynaklarında birbirini doğrular biçimde belgelenmiştir. Türk Diplomatik Arşivlerinin literatüre ilk kez kazandırılması çalışmaya üçüncü taraf bir bakış açısı eklemiş İngiliz arşivleri ve Amerikan konsolosluk raporlarıyla birlikte elde edilen veriler ise Irak Yahudilerinin Siyonizm karşısındaki tutumunu çok yönlü bir biçimde ortaya koymuştur. Ortaya çıkan sonuçlar yalnızca Irak özelinde değil daha geniş bir coğrafyada da anlam taşımaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, Arap coğrafyasındaki Yahudi ya da Yahudi olmayan toplulukların milliyetçilik hareketleri ile bölgesel ve uluslararası siyasi olaylar karşısında nasıl bir konum aldığı ve kimliklerini nasıl tanımladıkları gibi meselelerin, üzerinde durulması gereken konular arasında yer aldığını ortaya koyması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Irak Yahudileri, Filistin Meselesi, Siyonizm, Osmanlı Devleti, Manda İdaresi.

www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

The Stance of Iraqi Jews on the Palestinian Question and Zionism (1936–1948): An Archive-Based Assessment

Introduction

The Iraqi Jewish community is among the oldest and largest in Iraq, tracing its origins to the Babylonian Exile of the 6th century BCE (Marr, 2012, p. 41). Descendants of Jews brought as captives by the Babylonians roughly 2,500 years ago, Iraqi Jews exemplify both the endurance and adaptability of a community shaped by centuries of historical upheaval and interaction following the destruction of the First Temple by Nebuchadnezzar¹ (Rejwan, 1985, p. 251).

During the Umayyad and Abbasid periods, opportunities were provided for the religious and social organization and development of the Jewish population in Iraq. Following the conquest of Jerusalem by Caliph Umar, Jews were permitted to re-enter the city. The reorganization of the Jewish presence in the city, following the massacre of the Jerusalem Jews by the Crusaders, became possible with Saladin's conquest of the region. The periods during which Jews experienced the greatest prosperity under Muslim rule include the Umayyad period in Al-Andalus, the early Abbasid Caliphate, the Fatimid dynasty's reign in Egypt, and the rise of the Ottoman Empire (Gürkan, 2013, p. 192).

The destruction of Baghdad in the 13th century, following the Mongol invasion and the end of the Abbasid Caliphate, had a negative impact on the Jews, as it did on all communities in the region (see, for example, Smith, 1998). During the period leading up to Ottoman rule, a significant part of Iraq came under tribal control (see, for example, Jones, 1999). Following the Ottomans' gradual conquest of Mosul, Baghdad, and Basra in the 16th century, the modernization process of the Jewish community gained momentum, particularly during the Tanzimat era (Braude, 2004, p. 11).

The Jewish population in Iraq was concentrated in three major cities: Mosul, located in the northern region, is the first city of interest. Baghdad, situated in the center of the country, is the second city under consideration. Finally, Basra, in the southern part of the country, is the third and final city under review. Throughout history, these three cities -particularly Baghdad- have been home to the largest Jewish communities in Iraq. This assertion is substantiated by the findings of two censuses conducted at 30-year intervals. According to the 1920 official census, the Jewish population constituted 57,458 of the total population. The majority of Iraqi Jews -57 percent, or 50,000 people- resided in Baghdad. In southern Iraq, the Jewish population was concentrated in the cities of Basra, Divaniye, and Amara, totaling 17,700 individuals, of whom 5,928 resided in Basra alone (Gat, 1998, p. 21).

In northern Iraq, the Jewish population of Mosul was 13,835, while Erbil and Kirkuk reported Jewish populations of 7,635. The present study will examine the attitudes of Iraqi Jews towards the Palestinian question and their inclinations towards Zionism. In this context, the historical position of Iraqi Jews will first be examined, beginning with the Ottoman Empire's rule in the region and assessing

¹According to Jewish sources, Nebuchadnezzar is characterized as a cruel and ruthless king in Jewish history. It is documented that he razed Jerusalem and the famous Temple of Solomon to the ground, and that he sent the Jews into exile. Nebuchadnezzar (605–562 BC), the son of King Nabopolassar, founder of the Neo-Babylonian Empire, reigned for a period of 43 years, thus establishing himself as the longest-reigning king of the Chaldean Empire. For a more comprehensive overview, please refer to Kurt, A.O. (2006), pp. 423–425.

the processes leading to its end and the region's subsequent placement under a British mandate. In the following section, the attitudes of Iraqi Jews towards the Palestinian issue will be examined, drawing on a range of primary sources, including archival documents. The primary rationale for incorporating this historical background into the study is that no comprehensive academic study on the subject has been conducted to date. Consequently, the examination of Iraqi Jews - a community that previously lived as subjects of the Ottoman Empire - is of great importance. The contributions of the Jewish community in Iraq to economic life, urbanization, activities in the banking and trade sectors, population movements, Jewish educational institutions, and the community's organizational structures are also among the important issues warranting separate examination. However, given the potential for each of these subjects to constitute the focus of a comprehensive study in its own right, they have been excluded from the scope of this work.

The original value of this study lies in the fact that the Iraqi Jewish community, having integrated with the state and the Arab communities in the region under the umbrella of the Ottoman Empire, developed a sense of belonging to the said geography and identified itself with this identity by adopting a way of life specific to Arab culture and society. Indeed, this aspect is clearly evident in their attitudes towards the Palestinian issue and the concept of Zionism, which form the focal point of this study. Moreover, a further salient dimension of the study pertains to an examination of the stance adopted by Iraqi Jews with regard to the Palestinian issue and Zionism, in conjunction with their cultural affinity with Arab society, particularly as the Palestinian issue assumed prominence. Within this framework, the study seeks to answer the following fundamental question: Did Iraqi Jews effectively participate in political and public life during the Ottoman period? To what extent did the integration of the subjects with their Arab neighbors occur on a cultural level? It is imperative to ascertain whether a substantial transformation occurred in their social and political status following the termination of Ottoman rule. The present study seeks to explore and analyze the positions adopted by Iraqi Jews regarding the Palestinian issue. The question of whether they demonstrated a positive inclination towards Zionism is complex. The present study seeks to ascertain whether Iraqi Jews took concrete steps within the framework of the Palestinian issue and Zionism. This study explores whether the stance and approach adopted by the Jewish leadership in Iraq regarding this matter influenced the Jewish community. To seek answers to these questions, the primary sources to be utilized will be the Turkish Diplomatic Archive, British archives, and American consular reports.

The Jews of Iraq during the Ottoman Period

Prior to the Ottoman conquest of Iraq, the region had been adversely affected by the Mongol invasions and had come under the control of various tribes. Thereafter, Mosul came under Ottoman rule in 1516–1517, followed by Baghdad in 1534 and Basra between 1538 and 1546 (Çetinsaya, 2020, p. 29). During Ottoman rule, the Jewish community in Iraq experienced relative tranquillity. Indeed, Sultan Mahmud II's statement, I distinguish my Muslim subjects in the mosque, my Christian subjects in the church, and my Jewish subjects in the synagogue. There is no other difference between them. The assertion that "My affection and justice towards them are firm, and they are all my true children" is significant in demonstrating the religious freedom granted by the Ottoman State to its subjects (Kaynar, 1954, p. 100).

This understanding of religious freedom was eventually institutionalized, and with the Tanzimat Edict, the safety of life, property, and honor of all subjects was guaranteed, whilst the collection of taxes according to a specific method and the organization of military service in a regulated manner were secured (Armaoğlu, 2010, pp. 331–332). Following the proclamation of the Tanzimat Edict in 1839, the reforms commenced in 1840 Sultan Abdulhamid II, who continued a significant portion of the Tanzimat reforms, further advanced several of these reforms (Çadırcı, 2006, p. 199; Çetinsaya, 2020, p. 46–48).

Concurrent with the practices initiated during the Tanzimat era, the modernization of the Jewish community in Iraq commenced in the mid-19th century. The modernization process initiated by the Tanzimat did not result in a crisis within the Jewish community. The rabbis adopted a measured and

understanding approach regarding the desire for modernization, demonstrating an open attitude towards innovation. Despite the influence of Western education, it is evident that Iraqi Jews have maintained their religious frameworks and collective and social characteristics (Gat, 2002, p. 72).

The reform movements that emerged during this period also had a significant impact on Iraqi Jews. In this context, the country's geographical fragmentation highlighted the structural differences between the three distinct Jewish communities. The Jews of central and southern Iraq, the majority of whom resided in Baghdad, Basra, and Hilla, presented a more cosmopolitan appearance than the Jews inhabiting the isolated regions of Kurdistan. While the Jews of Mosul exhibited educational attainment and trade participation rates comparable to those in Baghdad and Basra, the Jews residing in the central and southern regions, particularly in Baghdad, demonstrated a higher level of education and predominantly constituted the demographic directly affected by the Ottoman reform initiatives. Throughout the 19th century, Iraqi Jewish elites utilized a local dialect of Arabic, employed Hebrew and Arabic in their written works, and utilized both Hebrew and Aramaic as liturgical languages. In contrast, Jews residing in Kurdish-populated regions used a dialect of Aramaic that incorporated Arabic, Kurdish, and Turkish vocabulary. However, the majority of this demographic also demonstrated proficiency in Kurdish, Turkish, and Arabic languages (Bashkin, 1974, p. 19–20).

Drawing upon the aforementioned context, the process of modernization within the Jewish community unfolded in parallel with the Westernization and modernization policies that emerged in conjunction with the Tanzimat (Masters, 2001, p. 164–165). The 1839 Tanzimat Edict, which guaranteed the safety of life, honor, and property, was supplemented by tax reforms, the abolition of the iltizam system, the issue of compulsory military service, reforms in the judiciary, administrative reforms, and regulations concerning non-Muslims (Somel, 2019, p. 689). In addition to these developments, during the Tanzimat period, the jizya tax was abolished by the 1856 edict and replaced with a tax known as the “bedel-i isti” (military exemption tax). This new tax exempted religious minorities from military service in the Ottoman army in return for payment (İnalçık, 2019, p. 179).

These regulations had a direct impact on the daily lives of Iraqi Jews. The impact and changes brought about by the decrees issued during the Tanzimat period were clearly visible and were generally regarded as commendable by them (Rejwan, 1985, p. 179). In order to comprehend the existence of the Jews in the region during the Tanzimat period, it is necessary to consider the words of Rabbi Israel-Joseph Benjamin in 1846: “Nowhere else have I found my fellow believers as free from that dark anxiety, that gloomy and silent state of mind, which is the fruit of intolerance and oppression, as I have in Baghdad” (Snir, 2015, p. 49).

These positive developments were also reflected in the political sphere, and with the adoption of the 1876 Constitution, Jews began to be represented in Parliament alongside other communities (Bozkurt, 1993, p. 547–548). A subsequent positive change in the fortunes of the Jews in Iraq following the Tanzimat occurred in 1876, when the first parliament convened in Istanbul. Consequently, Iraqi Jews were represented in parliament by a deputy (Rejwan, 1985, p. 181). An exemplary case in point is that of Menahim Salih Efendi, a Jewish deputy who sat in the 1876 Ottoman Chamber of Deputies. He hailed from one of Baghdad's most distinguished Jewish families. Menahim Salih Efendi received an excellent education in Turkish from private tutors and was appointed to the Provincial Administrative Council in 1869 (Herzog, 2016, p. 276). Indeed, Menahim Salih Efendi was one of four Jewish representatives in the 1876 Ottoman Parliament, a fact that is particularly noteworthy given that the Baghdad Jewish community was the third largest in the empire after those of Thessaloniki and Istanbul (Sciarcon, 2009, p. 157–158).

Jewish representation in the political sphere was further strengthened with the re-establishment of the Constitutional Monarchy in 1908. Although this varied from region to region (Kayalı, 2019, p. 73), in the Second Constitutional Monarchy parliament, Jews were represented by a more influential group than in 1877. During this period, Menahim Salih Efendi, a notable figure from Baghdad, held a

position in the assembly, while Sason Efendi, a prominent individual during the Second Constitutional Era, also served as a Jewish representative (Ortaylı, 1992, p. 504).

Sason Efendi's right to representation in the Meclis-i Mebusan was a significant achievement in the history of that period. The presence of Sason Efendi in the Meclis-i Mebusan as a Member of Parliament was regarded as a concrete demonstration of the harmony and understanding that prevailed between the Jewish and Muslim communities in the province of Baghdad. In this particular context, it is understood that of the votes cast in favor of Sason Efendi, 26 were cast by Jewish voters and 36 by Muslim voters out of 62 registered voters. The preponderance of Muslim votes indicates a robust foundation for inter-communal relations (Sawdayee, 1977, p. 97).

The Jews of Iraq in the Post-Ottoman Period

Following the cessation of hostilities in the First World War, the Ottoman Empire's dominion over Iraq was formally revoked. In 1920, the League of Nations granted Britain a mandate over the governance of Iraq (Müller-Sommerfeld, 2016, p. 262). By the close of the First World War, the principle of self-determination had become a widely accepted international doctrine. According to reports from the British Consulate, in 1919, it sought the views of Iraq's leading figures on the country's future, in accordance with Britain's request. The report addressed the following question: "1. Whether the optimal configuration of the Arab state would be one extending from the northern border of Mosul to the Gulf of Basra. 2. In the event that such a scenario were to occur, would you prefer a ruler of Arab extraction? 3. In that case, for whom would you prefer to cast your vote in the presidential election?" (FO. 371/5227).

This uncertainty regarding Iraq's future persisted from 1918 to 1920 due to the conflicting plans of the Allies and the Arabs (Al-Marayati, 1961, p. 12). While public opinion was in favor of the establishment of a single state extending from Mosul to the Persian Gulf, Jews and Christians adopted a stance in favor of direct British administration (FO. 371/5227).

A review of this trend reveals that the British Consulate in Baghdad at the time concluded that the mandate system needed to be implemented in order to fully understand the wishes of the Iraqi people and to undertake a more comprehensive initiative. According to Britain, the vast majority of the Iraqi population accepted the establishment of the state by the occupying power. However, this perspective was not universally shared, as evidenced by dissenting groups. It was observed that, particularly in Baghdad and Najaf, where religious and nationalist sentiments prevailed, and due to the perception among certain segments of the population that the Turks would regain control of the region, an objective perspective could not be anticipated from a substantial proportion of the population (FO. 371/5227).

However, Abbas Shiblak challenged the British assertions, as reported in British sources, that Iraqi Jews sought protection, contending that it was erroneous to presume that Iraqi Jews, as a collective, actively sought British governance. According to Shiblak, the Jews, in a manner consistent with their behavior under Ottoman rule, behaved like any other minority and sought support exclusively from the local administration (Shiblak, 1986, p. 36).

As time passed, the structure of the mandate administration became clearer. In the aftermath of the First World War, the British occupation of Mosul, Baghdad, and Basra - which had previously been under Ottoman rule - led to the establishment of a mandate administration under King Faisal. This was followed by the unification of the three Mesopotamian provinces of Basra, Baghdad, and Mosul under the name of Iraq in October 1920, forming a provisional government (Bilge, 1995, p. 264).

In the context of this novel directive, the presence of Iraqi Jews in the political sphere persisted. Indeed, during this period, the inaugural Minister of Finance of the Iraqi state was the Jew Sason Heskeli, who served continuously as a Member of Parliament for 13 years (1920–32) (Rejwan, 1985, p. 215). Consequently, Iraqi Jews occupied a central position within the nation's political landscape. Iraqi Jews held prominent positions in society, including in politics, law, journalism, literature, and poetry (Gat, 2006, p. 304). In addition to the enhancement of political participation, the cultural and economic

integration of Iraqi Jews into Arab society, their cultural autonomy, economic security, and equal rights all underwent sustained growth. In contrast to the experiences of European Jews, Iraqi Jews were not subject to violent attacks directed at the Jewish community. The prevailing atmosphere of tolerance was established during the Ottoman Empire, a period during which Iraqi Jews did not face the hateful and violent forms of anti-Semitism that were experienced by Jewish communities in other countries and regions (Cohen, 1966, p. 16-17).

The climate of tolerance in Iraq has enabled Iraqi Jews to regard Iraq as their homeland and to work for the country's prosperity and well-being. This is due to the predominant perspective among Iraqi Jews, who, in terms of both religion and nationality, identified as both Jewish and Arab, leading them to perceive themselves as belonging to a unified racial category (Gat, 1998, p. 27). For a significant proportion of the population, their Arab identity was of paramount importance, a notion influenced by their self-identification as "Arab Jews" or "Arabs of the Jewish faith" (Snir, 2005, p. 29).

British administrators also observed this sense of belonging. During Lord Passfield's visit and the 1931 definition of non-Muslim minority groups, Iraqi Jews were described as a content and peaceful community living in Iraq (CO. 730/162/8).

The self-identification of Iraqi Jews as Arab Jews was reflected in their cultural development. Specifically, the Jews, motivated by a desire to assimilate into Arab society, adopted Arab culture, acquired standard Arabic, and composed prose and poetry in that language. Furthermore, they engaged in various forms of cultural production, including publishing newspapers, staging theatrical performances, and engaging in musical activities, notably singing Arabic songs. The Jewish community's participation in cultural activities was so rapid that they established a notable presence in Arabic music and literature. In order to cultivate closer ties with the Muslim population, the Jews adopted Arabic names and national dress and resided in Muslim neighborhoods. The practice of Iraqi Jews working in public institutions on Saturdays and observing a day of rest on Fridays, akin to the Islamic tradition, is a manifestation of their cultural and religious practices. While Iraqi Jews were to open their schools to Muslim and Christian pupils, it was also the case that Jewish children were to attend Muslim state schools. In this context, the Jews in Iraq were successful in their integration into Arab culture (Cohen, 1973, p. 122).

Regarding cultural integration, while Arab culture and its influence prevailed, a Western-style orientation emerged after the British occupation. A salient trend among the younger generation was the adoption of European-style clothing, regarded as the epitome of sophistication in upper-class and professional circles, by an increasing number of Jews. Until the early 1920s, Jewish girls covered their faces with a black veil, known as a "Pushi" or "Khylyi", whilst their bodies were covered with a black cloak, the "Aba", and sometimes with a colorful brocade, the "Izar". However, subsequently, most Jewish girls abandoned this style of dress and gradually adopted a European style (Sawdayee, 1977, p. 131).

The Iraqi Jewish Community in the Context of the Palestinian Question and Zionism

In the aftermath of the First World War, the British Empire assumed the role of a trustee power for the territory of Palestine, a situation that proved to be a significant challenge for the British government in terms of resolving the ongoing conflicts between the Jewish and Arab populations (Armaoğlu, 2010, p. 587-589). Between 1919 and 1939, the crux of the Palestine issue lay in the Jews' endeavors to establish an independent state, as opposed to merely creating a homeland, by effectively strengthening the Balfour Declaration. In contrast, the Arabs sought to render the said declaration null and void in order to thwart the Jews' efforts to establish a state (Armaoğlu, 2020, p. 47).

It is widely accepted that the decision of the World Zionist Congress in 1897 is regarded as the starting point of the Arab-Israeli conflict. Building on this, the Balfour Declaration of 1917 is considered the first turning point in the development of this conflict. Faced with opposition from Palestine's Arab

inhabitants and rejection by the Ottoman Empire, the Zionists subsequently appealed to Britain for protection of their national homeland project in Palestine (Shlaim, 2017, p. 41).

By supporting the Balfour Declaration, which mentioned a Jewish “national home”, the Mandate Administration recognized the Zionist movement as an official partner in establishing this home through the Jewish Agency. Britain and the League of Nations giving the Jewish Agency semi-official status was key, as it gave the Zionist movement international recognition (Khalidi, 2018, p. 46).

Between 1917 and 1939, the influx of Jewish immigrants, coupled with the Mandate’s directive to “settle Jews in close proximity to one another”, was expeditiously executed. The colonies established by the Zionist movement in fertile, strategic regions served as a regional springboard for control of the country. The Jewish population experienced a tripling in proportion over a brief period; the Jewish population, which constituted approximately 6% of the total population at the conclusion of the First World War, rose to 18% by 1926 (Khalidi, 2025, p. 71).

Zionist activities, which increased in direct proportion to the increase in Jewish immigration and the amount of land purchased, laid the groundwork for the outbreak of Arab uprisings against the British Mandate administration. The report compiled by the Peel Commission, established in the aftermath of these uprisings, included provisions proposing the partition of Palestine between Arabs and Jews. From the inception of the Mandate until 1938, the foundation of British policy was an attempt to strike a balance between adopting a favorable stance towards the Jews and taking steps to appease the Arab and Muslim world in the interests of Britain (NARA, Intergovernmental Committee on Refugees: The West’s Response to Jewish Emigration, 1943). When attempts to maintain balance failed, Britain, in 1939, moved to limit Jewish immigration to Palestine to prevent further deterioration (Armaoğlu, 2010, p. 587-589). The first British attempt to find a solution was the 1930 Passfield White Paper by Lord Passfield. Its objective was to curb Jewish immigration and restrict Zionist activity by stopping the Jewish National Fund from buying more land (NARA, 15129).

The report, known as the McDonald White Paper², was prepared in May 1939 and met with strong opposition from both sides. The Arabs criticized it for permitting Jewish immigration and, albeit to a limited extent, the sale of land, whilst the Jews objected to the restrictions it imposed on immigration to Palestine and the sale of land. Consequently, this report failed to satisfy either the Arab or Jewish parties. Consequently, the Jewish Congress convened in 1939 and declared that the McDonald White Paper had no legal standing (Ari, 2007, p. 213). Nevertheless, this decision proved ineffective in halting immigration to Palestine, and Jews from various parts of Europe continued to migrate to Palestine by illegal means. As this situation remained unresolved, Britain appealed to the United Nations on 2 April 1947 for a solution to the Palestine issue, and following the commission's decision of 27 November 1947, it was decided to partition Palestine between Arabs and Jews (Armaoğlu, 2010, p. 587–589). The UN partition resolution provoked a major backlash in Arab countries and paved the way for demonstrations against the United States, the Soviet Union, and the United Nations (Kürkçüoğlu, 1972, p. 25-26). In the aftermath of the UN partition plan in 1947, a political climate conducive to a nationwide civil war-which was anticipated to commence within a month or two-and the gradual deterioration of this situation, the evacuation of Palestinians from the region commenced a mere twelve days after the UN resolution came into effect. The intractable situation in the region, coupled with the political and military developments in Palestine since February 1947, when the British withdrew from the area,

² In accordance with the provisions outlined in the MacDonald White Paper, the United Kingdom is obligated to confer independence upon Palestine within a period of ten years. To address the prevailing issue of Jewish refugees, the document stipulates the admission of 10,000 immigrants per month, commencing in May 1939, for a period of five years. Additionally, a maximum of 25,000 individuals will be granted permission to settle in Palestine at the earliest feasible opportunity. Moreover, the report categorizes the land of Palestine into three distinct categories. The three areas are defined as follows: Area A is defined as an area where land transfers are prohibited; Area B is defined as an area where transfers are subject to state permission; and Area C (which, whilst comprising 5 percent of the land of Palestine, included the most fertile coastal regions). For further details, please refer to the National Archives and Records Administration (NARA), Intergovernmental Committee on Refugees: The West's Response to Jewish Emigration, 27 October 1943.

resulted in an escalating number of Palestinians becoming involved in the process from January 1948 onwards (Pappe, 2007, p. 175).

The establishment of the State of Israel³ in Palestine was proclaimed on 14 May 1948, and the existence of the State of Israel was immediately recognized by the United States and Russia. The military intervention of Egyptian, Jordanian, Iraqi, Syrian, and Lebanese forces into the primary Arab regions occurred in the absence of clearly delineated geographical boundaries. The armed conflict between the newly established Israeli army and the armed forces of the Arab states resulted in Israel's occupation⁴ of a substantial portion of the country through the execution of four military operations, which were subsequently halted by a cessation of hostilities. This exodus was primarily attributable to the Israeli army's systematic policy of forced displacement, which led to the displacement of nearly two-thirds of the Arab population (Hourani, 2016, p. 418). Israel represented a situation far beyond that of a Jewish state established at one of the Middle East's most critical junctures. Indeed, the State of Israel was essentially founded on the basis of settling Jews who had emigrated from Western countries in Palestine and expelling the indigenous Palestinian population from their lands to make way for these new immigrants (Çandar, 1983, p. 23). Notwithstanding the flagrant infringement of the Arab people's fundamental rights as the legitimate proprietors of the land, the response exhibited by the Arab populace to this situation, which jeopardized their existence and future, resulted in their subjection to penalties such as imprisonment and exile (FO 371/68374-0012).

The Palestinian Question and the Attitude of Iraqi Jews towards Zionism, as reflected in diplomatic documents

The ongoing conflict in Palestine has also placed Jews in the Middle East at risk. In particular, the Arab world's stance on the Palestinian issue has transformed the Arab world into an adversarial front for Israel. The description of Palestine by Sir Ronald Storrs, the former Governor of Jerusalem, as "the country that will be the scene of the greatest turmoil and confusion among all Middle Eastern countries in the future," supports the above inference that Palestine laid the groundwork for a process that would eventually sever Iraqi Jews from their homeland (FO 141-981-0001). The Iraqi government was cognisant of the fact that the situation in Palestine would inevitably have an impact on Iraq. Consequently, it was stated that every effort would be made to resolve the Palestine issue in accordance with the UN, in line with British requests, whilst taking into account national and racial interests as well as humanitarian principles (FO 371/68373-0007). Notwithstanding King Ghazi's appeal against the prevailing anti-Semitic sentiment, defamation of the Jewish people persisted. It was observed that certain senior government officials were complicit in this situation (FO 954/12B, IR/36/5).

In the aftermath of Faisal's death in 1933, Arab nationalism in Iraq assumed a more pronounced form under King Ghazi⁵. At that time, Jews residing in Arab countries found themselves navigating a complex web of interwoven forces, namely Zionism, Arab nationalism, and European colonialism (Norman, 1991, p. 53).

This situation reached a turning point in 1934, when Iraqi Jews, hitherto unscathed by discrimination or physical violence on the basis of their Jewish identity, began to be removed from their posts in various institutions, primarily the Ministries of Economy and Transport, from September 1934 onwards. In response to these actions, the Jewish community initiated a general strike, leading to a three-day cessation of commercial activities. Significantly, this period also saw the dismissal of approximately 300 senior civil servants of Jewish origin. Moreover, directives were issued requiring the cessation of

³ The State of Israel was officially recognised by Turkey as a state by a Council of Ministers decision on 24 March 1949 (Anonymous, 1949). For further details, please refer to BCA, 118/108/3.

⁴ Nuri Said Pasha and Naib, the Iraqi representatives, stated that should ceasefire negotiations arise, Iraq would consent to any arrangement that was accepted by the four states bordering Palestine. For further details, please refer to FO 371/75331.

⁵ Gazi was born in Mecca in 1912, whilst his father, Faisal, was engaged in a military campaign in Southern Arabia. Subsequently, Faisal traveled to Paris as his father's representative at the Peace Conference, before becoming the first King of Syria in 1920 and then King of Iraq in 1921. As a student, Gazi underwent a rigorous training program that incorporated military discipline. This training resulted in proficiency in the use of firearms, driving, and flying. For a more detailed discussion of this topic, please refer to Khadduri, M. (2000), p. 86.

any public sector undertakings without ministerial approval. Concurrently, measures were implemented to impede the allocation of new posts to Jewish applicants to the greatest extent feasible. However, it should be noted that the removals from office that took place during this period were not a practice that was specific to Jews. The majority of those dismissed were removed from their posts - including Muslims - on the grounds of inefficiency or having reached retirement age (NARA, NE, 890G.4016).

In a letter sent from the Baghdad embassy to the Ministry of Foreign Affairs regarding this matter, it was stated that, due to the Palestinian issue, the Iraqi government, like other Arab states, had decided to dismiss Jewish civil servants working in all public institutions. It is estimated that approximately three hundred Jewish civil servants have been expelled from the railways. It has been posited that the dismissals of individuals, including a Muslim official, were executed under the pretext of 'cost-cutting measures' with a view to their being cited as justification in the future (TDA, 8296-56071-1).

The attitude displayed towards Iraqi Jews in the wake of the political repercussions following Zionist activities in Palestine also had an effect on the country's economic structure. The role of Jewish economic activities, particularly in trade and money lending, in shaping this situation is significant (NARA, NE 890G.50/1). In the aftermath of the aggressive policies pursued by the Nazi regime against Iraqi Jews, Baghdad merchants, who exercised significant influence over a substantial portion of foreign trade, opted to initiate a boycott of German products, thereby canceling orders that had been placed with numerous German firms (NARA, NE, 890G.00/238).

In the 1930s, following the dissemination of Nazi propaganda and the situation faced by Palestinian Arabs in Iraq, two distinct viewpoints emerged among Iraqi Jews. The initial perspective advocated the continuation of Jewish habitation in Iraq and, consequently, the identification of strategies to foster acceptance within Arab society. This notion was further elaborated upon by asserting that the resolution to this predicament could only be achieved through the incorporation of the Jewish population into the Muslim Arab community. Those who subscribed to this perspective asserted that the Jewish presence in Iraq should be predicated not on religious grounds, but rather on the assurance of a nascent social order and political regime. However, an alternative perspective posits that, due to prevailing nationalist sentiments, Jews found themselves increasingly marginalized within the Arab-Muslim society. This, it was argued, led to an inevitable exodus from Iraq, with many seeking refuge in Palestine (Yehuda, 2017, p.113).

Those who advocated for assimilation into the Arab Muslim community as a solution to the "Jewish problem" believed that the fundamental issue stemmed from the Jewish religion and identity. They attributed negative characteristics to Judaism. Consequently, it was contended that the only means by which the Jewish population could liberate themselves from the grip of Jewish nationalism was by converting to Islam. This, it was argued, would engender acceptance of the Jewish population by the Iraqi state and society, thus ensuring their integration as loyal citizens. These views were expressed in the Arabic writings of Moshe Ben Moshe (Musa Bin Nusair)⁶ and Nissim Susa (Ahmad Susa)⁷ following their conversion to Islam in the 1930s (Yehuda, 2017, p.114).

⁶ Chronologically, the first of these two works was *Anomalies and Tragedies in the Israeli Community* (Baghdad, 1933), written by Musa Bin Nusair, also known as Moshe Ben Moshe Hakham Moshe. Born into a devout Jewish family, his father placed great importance on his regular attendance at the synagogue and his observance of Jewish rituals. The decision to embrace Islam was motivated by two factors: a desire to align with the Iraqi Arab Muslim community, thereby ensuring social advancement and a secure economic future; and a sense of indignation towards the Baghdad rabbis, whom he accused of acting unjustly in a dispute between his sister and her husband. Bin Nusair (2023) posits that the rejection of Iraqi Jews by the Arab Muslim community was not due to factors related to the surrounding society, but rather to the Jews themselves, their religion, their community organizations, and their way of life. Consequently, Bin Nusair issued a call to Iraqi Jews, urging them to renounce their faith and cultural heritage and to convert to Islam. It is his conviction that this is the sole means by which the Jewish population can maintain its allegiance to its homeland while simultaneously assimilating into the Iraqi Arab Muslim community. In the years following the publication of Musa Bin Nusair's book, another Jew, Nissim Susa, converted to Islam. For further details, see Yehuda, Z. (2017), p. 114.

⁷ Susa was born in Hilla, a city situated in the middle reaches of the Euphrates and surrounded by a rural Muslim population. He was born into an enlightened family and received his education at the modern Jewish school opened in the city in 1907. Susa later stated that although he first encountered Jewish children at this educational facility, he did not find them to be of interest. Instead, he expressed a preference for

Conversely, the opposition to Zionism has been a persistent feature of the region's political landscape, with the 1920s and 1930s seeing the emergence of a distinct stance among the Arab populace, who began to differentiate between the Zionists and the Jewish population. It is evident that anti-Zionist demonstrations did not target the local Jewish population. Furthermore, it is evident that the Muslim population did not harm Jews in response to events in Palestine. However, by the late 1930s, the anti-Jewish atmosphere encouraged by nationalists, in parallel with Nazi propaganda, began to take on a tendency to blur the distinction between Zionists and Jews (Gat, 2006, pp. 308–309). An exemplification of this phenomenon is furnished by Naman al-Adhami's adoption of a stringent stance towards Jews in his Friday sermon in Muadham in 1933. Indeed, during the Ottoman period, an imperial decree had prohibited Jews from acquiring property or residing in Muadham; however, during the British Mandate, Jews began to settle in the region, and the majority of the finest properties had come into Jewish hands. This migration, perceived by Muslims as an unjust encroachment, combined with the aforementioned sermon, led to a deterioration in relations between Jews and Muslims. Subsequent to the intervention of the Chief Rabbi of Baghdad and the Iraqi authorities, al-Adhami elucidated in his subsequent sermon that the stance taken was directed not at Iraqi Jews but solely at Zionists (NARA, NE, 890G.4016).

The erosion of the distinction between Zionists and Jews, and as a direct reflection of this change, saw eight bomb attacks carried out between 1936 and 1939 on places where Jews gathered, such as synagogues, schools, and clubhouses; these incidents resulted in the deaths of ten Jews. However, it is important to note that the nationalists who perpetrated these acts against the Jewish population constituted a small minority of the Iraqi Arab population. The majority of the population maintained their relations with Jews, and the authorities also did not condone such activities. The Iraqi government refrained from supporting nationalist ideology, on the contrary, it took various measures to ensure security in Jewish neighborhoods in an effort to prevent harm to the Jewish community (Gat, 2006, p. 309).

With regard to the content of these measures, a letter sent from the Baghdad embassy to the Ministry of Foreign Affairs stated that the government had declared martial law to prevent a possible attack on Iraqi Jews in light of the form the Palestinian issue had taken in its final stages, and to thwart any potential actions by communists who might seek to exploit the situation (TDA, 88045-320784-61).

As demonstrated by consular reports, a range of measures had been implemented, albeit not to the same extent, prior to this period - and certainly not as intensively as they were at that time - in order to address the confusion surrounding the concept of “Zionist-Jewish” that began to emerge in the 1930s. Specifically, on 2 September 1929, a committee comprising Muhammad Ja’far Chelabi Abu Timman, Yasin al-Hashimi, Luzahim Beg al-Pachachi, and Lahmood Ramiz Efendi dispatched telegrams to the Pope, the League of Nations, and the Foreign Ministries in London, Paris, and Rome to protest against the Balfour Declaration and the Zionist policy of colonization in Palestine. Furthermore, a discrete telegram was transmitted to the Supreme Muslim Council of Jerusalem, conveying the unity of the Iraqi populace and affirming that the aforementioned protest telegrams had been directed to the pertinent authorities. The statements made on 31 August at the Haydarhane Mosque by the aforementioned individuals are also worth noting. The speakers asserted that among the approximately 60,000 Jews in Baghdad, the number of Zionists was extremely small, they further asserted that the current protests were primarily aimed at targeting the British and drawing public attention in that direction (NARA, NE, 867N404/59).

---

befriending and playing with the Muslim children who were also enrolled there. In the context of Hilla, it is notable that the Jewish children excluded Susa, motivated by a preference to cultivate friendships with Muslims. Susa also stated that, despite his family's strict adherence to ritual law, he did not observe Jewish religious ceremonies from an early age, did not keep the Sabbath, and consumed foods that were forbidden to eat. Following the completion of his formal education in Hilla, Susa pursued advanced studies in Irrigation Engineering and Theology at universities in Lebanon and the United States, culminating in the attainment of a doctoral degree. Upon returning to Iraq in 1930, he was recruited by the government as an irrigation engineer, a role in which he identified as an Iraqi patriot serving his country. In 1936, he embarked on a journey to Cairo, during which he converted to Islam and adopted the name Ahmed. He is also the author of a two-part Arabic theological work entitled “My Path to Islam”. For further details, see Yehuda, Z. (2017), p. 115.

In response to the erosion of the distinction between Zionists and Jews within the Jewish community in Iraq, various measures were implemented to demonstrate their lack of affiliation with Zionism. In this context, a letter sent from the Baghdad embassy to the Ministry of Foreign Affairs states that, in addition to the Jewish protest telegrams published in Baghdad newspapers, a separate protest telegram bearing the signatures of 35 Jews in Baghdad was sent to the Colonial Office in London and the Secretariat-General of the League of Nations in Geneva. The 35 signatories, comprising four or five rabbis, two teachers, and a significant number of merchants and doctors, conveyed a message to the relevant authorities that denounced Zionist policy, expressed support for the demands of their Palestinian Arab brothers, and called for peace and tranquillity in the Arab East. While it is hypothesized that these protests were predominantly driven by the Iraqi Jews' aspiration to safeguard their own interests, it is also acknowledged that they were to a certain extent influenced by the pressure exerted by nationalists and the climate of fear they engendered. Indeed, allegations have been made that explosives were thrown at two of the four or five Jewish clubs in Baghdad during this period, however, these incidents were not reported in the newspapers. It has been alleged by members of the public that the objects in question were not explosive devices, but rather small firecrackers that were thrown by children. Furthermore, it has been suggested that the two individuals who were reported to have sustained injuries were, in fact, two of these children. It has been ascertained that two explosive devices were detonated at these establishments by unidentified individuals; two of these detonated in a secluded corner of the garden of one of the establishments, whilst the explosive devices thrown at the other establishment were found to have detonated amongst the grass (TDA, 8296-56069-2).

In a manner reminiscent of the Jews of Baghdad, those in Kirkuk also dispatched a signed telegram to their local newspapers, thereby affirming their support for the rights of their Arab brothers over Palestine, declaring their disassociation from the objectives of Zionist organizations, and expressing their desire for Palestine to remain an Arab nation under all circumstances. However, unlike the practices observed in Baghdad, they refrained from adopting the designation "Arab-Jewish" for themselves, instead opting for the self-identity of "the Jews of Kirkuk". The embassy stated that this telegram could be regarded as the first activity of the branches of the Society for the Defense of Palestine, which were beginning to be established in the northern provinces (TDA, 8296-56069-4).

The following information is contained in a letter sent from the Baghdad embassy to the Ministry of Foreign Affairs regarding the stance of Iraqi Jews on the Palestinian cause: A translation of the article published in the *Ezzaman* newspaper on 16 August, which was intended to correct the rumours circulating that Fevzi Kavukçu had gone to Palestine to assist the Arabs there, has been submitted to the relevant authorities (TDA, 8296-56069-3).

During the Arab Revolt in Palestine in 1936, Iraqi Jews were subjected to significant persecution. In the period spanning four weeks from September to October 1936, three Jewish individuals were killed in Baghdad and one in Basra. On Yom Kippur⁸, an unexploded bomb was thrown at the synagogue in Baghdad (Basri, 2002, p. 671). In the aftermath of the tensions between Jews and Muslims, allegations that a Jew had been killed on 8 October 1936, and appeals from several Jews, Prime Minister Yasin al-Hashimi ordered the deployment of police forces to Jewish and Christian neighborhoods. Subsequent to these developments, the Chief Rabbi of Baghdad, Sassoon Khadduri, issued a statement declaring that the Jewish community of Baghdad did not support the Zionist movement in Palestine. On 14 October 1936, a speaker addressed Jewish people gathered outside a café in Exchange Square - one of Baghdad's busiest areas - and delivered a speech on the discrimination they faced and the necessity of action. A physical altercation initially between the speaker and a Muslim member of the audience rapidly escalated into a larger confrontation involving Muslims and Jews. It is noteworthy that no weapons were used in the incident and no fatalities were reported. However, a caveat was issued that the situation could escalate to a more perilous level if provocative activities persisted.

⁸ In the context of Judaism, this period is regarded as a time for repentance and atonement. This occurrence is observed on the tenth day of September–October in the Jewish calendar. For a more comprehensive overview, please refer to Atasagun, G. (2001), p. 141.

Furthermore, it was asserted that there existed no concrete indication that the prevailing circumstances would result in a serious conflict between the two communities (FO, 14 October 1936).

In the aftermath of recent events, Sassoon Khadduri, the President of the Iraqi Jewish Community, has issued a statement to inform the public regarding the Zionist movement. In his statement, he made it abundantly clear that the Iraqi Jewish community had no inherent affiliations with the Zionist movement, and that Iraqi Jews would not be contributing to this movement through their actions or activities, either within or outside Palestine. In the words of the Chief Rabbi and the Iraqi Jews, it was emphasized that Iraqi Jews are, first and foremost, citizens of Iraq; they are wholeheartedly committed to the Iraqi people and are resolute in their stance to stand by their Iraqi brothers. In a statement given by the Chief Rabbi to a Habasbus correspondent in December 1936, the same message was reiterated, and it was once again emphasized that there was no connection whatsoever between Iraqi Jews and the Zionists in Palestine. The Chief Rabbi further elaborated that in Iraq, no distinction was made on the basis of race or kinship, all communities - Arab, Turkish, Jewish, and Christian - lived under the Iraqi flag and in loyalty to King Ghazi (Al-Istiklal, 1936).

In this particular context, a consular report has been cited which states that Yasin Haşimi called upon the public to maintain order and to refrain from any attacks against Iraqi Jews. Haşimi (n.d.) posits that the contemporary predicament is not attributable to the Jewish people, but rather attributes culpability to the Zionist movement and its undertakings. In their condemnatory statement, the Iraqi Jewish community explicitly articulated their intention to act in solidarity with their Muslim counterparts to express their opposition to the events in Palestine. The report from the US Consulate in Baghdad also noted that the primary culprit for the events in Palestine was Britain and its policies; it was emphasized that adopting a hostile stance towards the Jews and holding them responsible was a baseless notion. It has been asserted that the fundamental objective of British colonial policy was to divide Arab lands and foster enmity amongst Arabs (NARA, WE, 867N404).

As stated in a letter dated 23 May 1936 and sent from the Turkish Embassy in Baghdad to the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, it was noted that the situation arising against the Zionists in Palestine had also influenced anti-Jewish sentiments in Iraq. The mobilization of Arab nationalists resulted in a significant escalation in anti-Jewish propaganda. The decision was taken to convene a meeting on Friday at the Haydarhane Mosque in Baghdad. During this assembly, a 'funeral prayer' would be conducted for the Arabs who had perished in the Palestine campaign, and a collection would be initiated to provide assistance to the people of Palestine. The government's decision to postpone the meeting was influenced by the need to prevent potential attacks, as indicated by secret advice. However, in the streets, children distributed pieces of black ribbon instead of badges to collect aid for Palestine. The British Ambassador in Baghdad has asserted that Arab nationalists are leveraging the Arab movement in Palestine to foment anti-Zionist sentiment and animosity towards the British among the populace. Despite the present government's discontent with Britain's policy of supporting Arab nationalism, it is unable to alter this state of affairs. Whilst Yasin Hashimi contended that the uprising in Palestine was the consequence of Italian propaganda, it is recognized that the government's reluctance to suppress nationalist activities stemmed from a reluctance to face accusations of serving the British (BCA, 266/793/14).

On 17 July 1937, a significant congregation was held at the Haydarhane Mosque, a prominent Islamic place of worship in Baghdad, to voice opposition to the decision to partition Palestine. The rally was attended by over 20,000 people, and the assembled orators delivered passionate speeches. At the conclusion of the rally, participants engaged in chants that conveyed a range of political sentiments, including opposition to the Commission's decision, support for Arab unity, and criticism of the partition of Palestine. According to the BCA records, no attacks or disturbances occurred outside the rally (BCA, 266/793/24). In the translation of the protest submitted to the British Ambassador, it was stated that, due to the policy pursued by Britain, the British policy implemented since the Balfour Declaration had laid the groundwork for numerous uprisings, and that, as a result of this policy, the Palestinian people, having

had their freedom and independence taken from them, had paid a heavy price for this cause. Moreover, the text of the protest stated that Palestine had never been a territory or property accepted by Arabs, Jews, and the British as a whole, and therefore could not be partitioned in accordance with the Commission's recommendation (BCA, 266/793/24).

In 1938, the Baghdad Jewish community transmitted a telegram to the Secretary for the Colonies in London and the Secretary-General of the League of Nations, which stated: The Jews of Iraq have been known to voice their opposition to Zionist policy, while simultaneously expressing solidarity with their Palestinian brethren. It is imperative that justice is served and that peace and tranquillity are restored to the Arab States. The telegram was signed by the Chief Rabbi and a significant number of Jews. It was observed that following the transmission of the telegram, Arab representatives of the Palestine Defense Committee in Baghdad invited Jewish community leaders to express their gratitude for their support. The report indicates that the Jewish community contributed a sum of \$15,000 to support the Palestinian Arabs in their struggle against Zionist activities (NARA, NE, 890G.4016).

A further manifestation of the political and social tension engendered by Zionist activities was the imposition of restrictions on Jewish publishing and press activities. In this particular context, the Iraqi government has recently imposed various restrictions on the import of Jewish publications due to the Palestine issue. Mr. L. Lawee, a Jewish bookseller in Baghdad, strongly disapproved of the Iraqi government's decision. The local Arab press also initiated a discrediting campaign in the media against Mr. Lawee and, more generally, against other Jews (NARA, NE, 890G.4016/6).

The Palestinian issue occupied a significant place in the press of the time, the prevailing view was that Palestine had been an Arab country for thousands of years, and that Iraq was rightfully demanding the fulfillment of promises made within the framework of the historical ties and customs existing between Arabs and Palestinians. The *Al Irak* newspaper observed that no other country had undergone such a profound struggle to achieve freedom and independence as Palestine. Furthermore, it was noted that the rights of the Palestinians had been officially recognized in documents presented to King Hussein, and subsequently confirmed by several committees, and unequivocally established at the 1939 London Conference. The *Al-Sa'a* newspaper, meanwhile, advanced the argument that as long as the fate of the Palestinians remained uncertain, the Arabs could not achieve full independence, that the suffering endured by one Arab country was felt across the entire Arab world; and that Iraq must therefore resolutely assert that Palestine belongs to the Arabs (FO 624/35-0002).

On 28 March 1939, a correspondent for "*Al-Sharq Al-Arabi*" reported that German propaganda representatives had received special instructions from the Propaganda Ministry in Berlin. These instructions were to expand the scope of their activities in Arab countries, to utilize the current conditions surrounding the Palestine and Syrian issues to intensify propaganda efforts against Britain, France, and America, and to establish contact with leading figures and public opinion leaders in the Near East. *Sharq Al-Arabi* also noted that the arrival of a German expert was anticipated to facilitate the organization of the propaganda efforts of the aforementioned representatives. It was stated that the expert had been in the Balkan countries for some time, had subsequently traveled to Egypt to conduct propaganda work, and would be coming to Baghdad for the same purpose (NARA, A-M/C, 890G.00/112).

In contrast to Arab Muslims, who predominantly aligned with the Palestinian national movement, Middle Eastern Jews demonstrated a lack of enthusiasm for the Zionist initiative during the 1930s. This indifference was primarily attributed to the perception that supporting Zionism would entail potential risks (Zargari, 2004, p. 168).

As Me'mun Kewaan also notes, Zionist historical sources acknowledge that Jews living in the Islamic world from the late 19th century until the end of the First World War showed no interest in Zionism and had no organic ties to this movement (Kewaan, 2017, p. 160). The present circumstances in Iraq lend further support to this observation (Zargari, 2004, p. 168).

Zionism first emerged in Iraq as a minor movement until the early 1940s. The absence of enthusiasm for Zionism among Iraqi Jews, in conjunction with British limitations on Jewish immigration to Palestine, rendered European Jews a more favored option as immigrants. Furthermore, Iraqi Jewish leaders adopted a cautious stance regarding the effects of Zionism on their daily lives. In September 1922, Senator Ezra Menahem Daniel⁹ asserted that the emergence of Zionism could potentially result in inter-religious tensions between Jews and Muslims. However, it should be noted that various initiatives had taken place in earlier periods, and to a certain extent, space was granted for Zionist activities in Iraq during the 1920s. A small number of Jews contributed to the Jewish National Fund, and in July 1921, an Iraqi Zionist group established the Hebrew Literature Society. The Aram Naharyarim Zionist Foundation was organized a year later. In 1924, the Zionist teacher Moshe Sofer pioneered the introduction of Hebrew language instruction in Jewish schools. However, in 1929, some Hebrew teachers were expelled from Iraq. In the same year, a small group of pupils at the Shamash School, encouraged by their teachers, founded an association to promote the study of Hebrew and raise funds for the Jewish National Fund (Baskhin, 1974, p. 97).

Despite the fact that Zionism had garnered a modest following in Iraq, Zionist and Israeli politicians refrained from adopting a definitive stance on the emigration of Iraqi Jews. As Israeli authorities regarded Holocaust refugees and European Jews - particularly those from Romania, Hungary, and Poland - as a higher priority target group for immigration, they adopted a cautious stance regarding the emigration of Iraqi Jews until the Arab refugee issue had been resolved. Furthermore, Israel was compelled to address the substantial financial pressures engendered by the rising influx of immigrants. Concerns pertaining to the potential disruption of the balance of power between the Ashkenazi majority and the Sephardic minority, in addition to the presence of communist sympathizers within the Iraqi Jewish community, constituted a salient point of contention within the Zionist leadership (Baskhin, 1974, p. 204).

The prominent positions and influential networks of Jews in Anglo-Saxon countries, particularly in finance and the press, facilitated the reach of Zionist propaganda to broad audiences. This propaganda campaign sought to foster sympathy for Zionism through a variety of methods (FO 141-981-0001). Conversely, the leaders of the Iraqi Jewish community never embraced Zionism as a solution to their problems. They believed that identifying with the Zionist movement would undermine their own position and deepen the threat against them (Zargari, 2004, p. 168). Consequently, in 1943, the local Jewish leaders were informed that those opposed to Zionism should clearly articulate their stance on the matter, whilst those sympathetic to it should remain silent and refrain from provocative activities (FO 624/33/564-0004).

In this regard, community leaders initiated measures to circumscribe the scope of the tragedy, conceptualize it as a consequence of historical circumstances, and ensure that the community could benefit from the state's development opportunities. From their perspective, the result of this situation was that the Jewish population was to be permitted to remain in Iraq. A solution had to be sought on the land where they had lived for generations. Zionism was regarded as a form of imperialism and therefore not a suitable solution to the existential problem experienced by the Jewish people. Consequently, those who advocated for the persistence of Jewish life in Iraq endeavored to discredit the notion of emigration to Palestine as a route to salvation. By depicting life in Israel in the bleakest terms: "What awaits you in Israel? The phenomenon of war and famine. What aspects of this situation are problematic? Muslims are still tilling the land for us. It is not clear who will be responsible for this. The area's topography is defined by a river, date palms, and a cemetery. What further requirements could possibly be anticipated?" (Gat, 1998, p. 49-54).

In conclusion, it is evident that the Chief Rabbi and the Iraqi Jews did not embrace Zionism because it presented, and would continue to present, difficulties for them. The subjects of this study

⁹ The son of Menahim Salih Efendi.

expressed a preference to remain in Iraq, living under the protection and tolerance of Islam. The Jewish community exhibited a profound sense of attachment to their homes, traditions, and the country they inhabited. They did not evince any inclination to depart and reside in refugee camps within Israel. Indeed, it was recognized that, at that time, the Jewish population of Israel did not adopt a particularly warm or sincere attitude towards Eastern Jews. However, the deep rift caused by the Palestinian issue gradually created the conditions that would make the separation of Iraqi Jews from their homeland inevitable (FO 371/24561-0023).

Conclusion

In conclusion, it is evident that, akin to other minority groups within the Ottoman Empire, particularly during the Ottoman period, Iraqi Jews were able to practice their religion freely and enjoyed the rights and freedoms granted by the Ottoman State. This process, initiated by the Tanzimat reforms, was continued during the Constitutional Era, thus enabling Iraqi Jews to gain the right to representation in parliament.

It is evident that Iraqi Jews, who were active in the political sphere, also played active roles and made contributions in the fields of the economy, trade, literature, and the press. This serves as evidence of the Jews' efforts towards a multifaceted integration with Ottoman society. This integration process continued during the British Mandate period as well. The fact that the inaugural Minister of Finance of the Iraqi state was a Jew, and that Jews participated actively in political, cultural, and social life, are among the most significant indicators of this situation. The process of the Jews' integration into Iraqi society stems largely from their self-identification as "Arab Jews", indicating that this orientation was of a voluntary nature. Indeed, Iraqi Jews constituted a community that spoke Arabic, listened to Arabic music, and developed neighborly relations with Muslims. The self-identification of Iraqi Jews as Arabs and their sense of voluntary belonging persisted until the 1930s and 1940s. It is evident that from this juncture onwards, the underlying rationale for the transformation in the position of Iraqi Jews was predominantly influenced by the Palestinian question. Indeed, the Palestinian question evolved into an issue that deepened the rift between Arabs and Jews, ultimately yielding outcomes detrimental to the Arabs. The Palestine issue and Zionism were among the principal matters on which Iraqi Jews adopted a distinct and consistent stance. Consequently, the data obtained in this study - particularly from the Turkish Diplomatic Archive, British archives and American Consulate reports - clearly illustrates the stance of Iraqi Jews towards Zionism. In this context, protest telegrams sent by Iraqi Jews, official statements made by Jewish religious leaders on behalf of the community, as well as aid campaigns organized in support of the Palestinian Arabs and the donations collected, have been assessed as concrete indicators of Iraqi Jews' stance towards Zionism and the Palestinian issue.

Contrary to popular belief, Iraqi Jews never embraced Zionism as a solution to the question of their own identity and community. Indeed, they consciously distanced themselves from the movement as they anticipated that identifying with Zionism would increase the threat to their own community. However, the rise of Arab nationalism and the increasingly blurred distinction between Zionists and Jews meant that Jews were adversely affected by these developments, as evidenced by mass dismissals and attacks on Jewish neighbourhoods and places of worship. During this period, it is evident that the Iraqi government refrained from overtly supporting nationalist ideology, placed Jewish neighborhoods under protection, and attempted to curb violence by declaring martial law. Nevertheless, these measures were ultimately unsuccessful in stemming the tide of emigration that had gained momentum from 1948 onwards, leading to a mass exodus of Iraqi Jews from the country.

www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

Irak Yahudilerinin Filistin Meselesi ve Siyonizm Karşısındaki Tutumları (1936-1948): Arşiv Temelli Bir Değerlendirme

Giriş

Irak Yahudileri, tarihi süreç içerisinde Irak'ta varlık gösteren toplulukların en eski ve en büyüklerinden biri olup, kökenleri MÖ 6. yüzyıldaki Babil esaretine kadar dayanmaktadır (Marr, 2012, s. 41). Irak Yahudileri, ilk Tapınağın Babil hükümdarı Nebukadnezar¹⁰ tarafından yıkılmasının ardından, yaklaşık 2.500 yıl önce Babilliler tarafından tutsak olarak ülkeye getirilen Yahudilerin torunlarıdır (Rejwan, 1985, s. 251).

Emevi ve Abbasi dönemlerinde, Irak'taki Yahudilerin dini ve sosyal açıdan teşkilatlanarak gelişmesine olanak sağlanmıştır. Hz. Ömer'in Kudüs'ü fethinden sonra Yahudilerin şehre tekrar girmelerine izin verilmiş, Kudüs Yahudilerinin Haçlılar tarafından katledilmesinden sonra şehirdeki Yahudi varlığının yeniden örgütlenmesi, Selahaddin Eyyubi'nin bölgeyi fethetmesiyle birlikte mümkün olmuştur. Müslüman idaresi altında Yahudilerin en müreffeh içinde oldukları dönemler, Endülüs Emevi dönemi, Abbasi hilafetinin erken dönemi, Fatımi hanedanlığının Mısır'daki iktidar dönemi ve Osmanlı Devleti'nin yükseliş dönemi olarak nitelendirilmektedir (Gürkan, 2013, s. 192).

Moğol istilasıyla 13. yüzyılda Bağdat'ın tahrip edilmesi ve Abbasî hilafetinin sona ermesi bölgedeki tüm topluluklar gibi Yahudileri de olumsuz etkilemiş, Osmanlı hâkimiyetine kadar geçen süreçte Irak'ın önemli kısmı aşiret denetimine girmiştir. Osmanlıların 16. yüzyılda Musul, Bağdat ve Basra'yı kademeli olarak ele geçirmesinin ardından, özellikle Tanzimat döneminde Yahudi cemaatinin modernleşme süreci hız kazanmıştır (Braude, 2004, s. 11).

Irak'taki Yahudi nüfusu, üç büyük şehir olan kuzeyde Musul, merkezde Bağdat ve güneyde Basra'da yoğun bir şekilde yaşamıştır. Irak Yahudilerine tarih boyunca bu üç şehir, özellikle Bağdat, en büyük Yahudi nüfusuna ev sahipliği yapmıştır. 30 yıllık aralıklarla yapılan iki nüfus sayımı da bunu doğrulamaktadır. 1920 resmi nüfus sayımına göre, toplam nüfusun 57.458'ini Yahudiler oluşturmuştur. Iraklı Yahudilerin büyük bir kısmı %57'si yani 50.000'i Bağdat'ta yaşamıştır. Güney Irak'ta, 5.928'i sadece Basra'da olmak üzere, Basra, Divaniye, Amara'da 17.700'e yakın Yahudi yaşamış, Kuzey Irak'a bakıldığında Musul'da 13.835, Erbil ve Kerkük'te yaşayan Yahudi nüfus, 7.635 kişi olarak ifade edilmiştir (Gat, 1998, s. 21).

Bu çalışmada Irak Yahudilerinin Filistin meselesi karşısındaki tutumları ve Siyonizm'e yönelik eğilimleri birlikte ele alınacaktır. Bu bağlamda öncelikle Irak Yahudilerinin tarihsel süreç içindeki konumları incelenecek, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetinden başlanarak söz konusu hâkimiyetin sona ermesi ve akabinde bölgenin İngiliz mandası altına girmesi süreçleri

¹⁰ Yahudi kaynaklarına göre; Yahudi tarihinde Nebukadnezar, Yahudilerin zihninde Kudüs'ü ve meşhur Süleyman mabedini yerle bir eden ve Yahudileri sürgüne gönderen zalim ve acımasız bir kral olarak nitelendirilmiştir. Yeni Babil İmparatorluğu'nun kurucusu kral Nabopolassar'ın oğlu olan Nebukadnezar (MÖ 605-562), 43 yıl hükümdarlık yaparak Keldani İmparatorluğu'nun en uzun iktidara sahip olan kralı olmuştur. Detaylı bilgi için ayrıca bkz. Kurt, A.O. (2006). s. 423-425.

değerlendirilecektir. Ardından, başta arşiv belgeleri olmak üzere birincil kaynaklara dayanılarak Irak Yahudilerinin Filistin meselesine yönelik tutumları ayrıntılı biçimde ele alınacaktır. Tarihsel arka plana çalışmada yer verilmesinin temel nedeni, konuyla ilgili bütüncül bir akademik çalışmanın henüz gerçekleştirilmemiş olmasıdır. Dolayısıyla, daha önce Osmanlı tebaası olarak yaşamış bir topluluk olan Irak Yahudilerinin incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Irak'taki Yahudi toplumunun iktisadi hayata katkıları, kentleşme süreci, bankacılık ve ticaret alanındaki faaliyetleri, nüfus hareketleri, Yahudi eğitim kurumları ile cemaatin örgütlenme biçimleri de başlı başına incelenmesi gereken önemli meseleler arasında yer almaktadır. Ancak söz konusu konular, her biri başlı başına kapsamlı bir araştırmanın odağını oluşturacak nitelikte olduğundan bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Çalışmanın özgün değeri, Osmanlı Devleti çatısı altında devletle ve bölgedeki Arap topluluklarıyla bütünleşen Irak Yahudi cemaatinin söz konusu coğrafyaya karşı bir aidiyet bilinci geliştirmiş olmasında ve Arap kültürü ile toplumuna özgü bir yaşam biçimini benimseyerek kendisini bu kimlikle özdeşleştirmesinde yatmaktadır. Nitekim bu husus, çalışmanın odak noktasını oluşturan Filistin meselesi ve Siyonizm kavramına yönelik tutumlarında da açık bir biçimde kendini göstermektedir. Öte yandan çalışmanın bir diğer önemli boyutunu, Irak Yahudilerinin Arap toplumuna olan bu kültürel yakınlığının yanı sıra Filistin meselesinin gündeme gelmesiyle birlikte söz konusu meseleye ve Siyonizm'e karşı benimsedikleri tutumun incelenmesi oluşturmaktadır. Bu çerçevede çalışma, şu temel sorulara yanıt aramaktadır: Irak Yahudileri Osmanlı döneminde siyasi ve kamusal hayata etkin biçimde katılmış mıdır? Kültürel açıdan Arap komşularıyla ne ölçüde bütünleşmişlerdir? Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesinin ardından toplumsal ve siyasi konumlarında belirgin bir dönüşüm yaşanmış mıdır? Irak Yahudileri Filistin meselesine nasıl bir tutumla yaklaşmıştır? Siyonizm'e karşı olumlu bir eğilim sergilemişler midir? Filistin meselesi ve Siyonizm çerçevesinde Irak Yahudileri tarafından somut adımlar atılmış mıdır? Irak'taki Yahudi liderliğinin konu hakkındaki tutum ve yaklaşımı Yahudiler üzerinde etkili olmuş mudur? Bu sorulara yanıt aranırken başlıca kaynak olarak Türk Diplomatik Arşivi, İngiliz arşivleri ve Amerikan konsolosluk raporlarından yararlanılacaktır.

Osmanlı Devrinde Irak Yahudileri

Osmanlı Devleti tarafından fethedilmeden önce Moğol istilalarından olumsuz şekilde etkilenen Irak'ın büyük bir kısmı aşiretlerin denetimine geçmiş, daha sonra sırasıyla 1516-1517'de Musul, 1534'te Bağdat ve 1538 ile 1546 yılları arasında Basra aşamalı bir şekilde Osmanlı hakimiyeti altına girmiştir (Çetinsaya, 2020, s. 29). Osmanlı hakimiyetindeki Irak'ta Yahudiler huzur içerisinde yaşamıştır. Nitekim, II. Mahmut'un "Ben tebaamın Müslümanını camide, Hristiyan'ını kilisede, Musevi'sini havrada fark ederim. Aralarında başka bir fark yoktur. Cümlesi hakkındaki muhabbet ve adaletim kavidir ve hepsi hakiki evladımdır" sözü, Osmanlı Devleti'nin tebaasına verdiği inanç özgürlüğünü ortaya koyması açısından önem arz etmektedir (Kaynar, 1954, s. 100).

Bu inanç özgürlüğü anlayışı zamanla kurumsal bir zemine oturtulmuş ve Tanzimat Fermanı ile tüm tebaanın can, mal ve namus güvenliği sağlanmış, vergilerin belli bir yönteme göre toplanması ve askerliğin belirli bir düzen halinde olması güvence altına alınmıştır (Armaoğlu, 2010, s. 331-332). Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra 1840 yılı, fermanın uygulanmasının başlangıç yılı olmuş, Tanzimat reformlarının büyük bir kısmını devam ettiren II. Abdülhamit bu reformların bir kısmını daha da ileriye götürmüştür (Çadırcı, 2006, s.199; Çetinsaya, 2020, s. 46-48).

Tanzimat devrinin getirdiği uygulamalarla birlikte Irak'taki Yahudi cemaatinin modernleşmesi de 19. yüzyılın ortalarında başlamıştır. Tanzimat'la birlikte başlayan modernleşme süreci Yahudi cemaati arasında bir kriz ortamına neden olmamıştır. Hahamlar, modernleşme arzusu konusunda ölçülü ve anlayışlı davranarak yeniliğe açık bir tutum sergilemiştir. Batı eğitimine rağmen Irak Yahudilerinin dini çerçeveleri ile kolektif ve toplumsal özelliklerini korumayı başardıkları görülmektedir (Gat, 2002, s. 72).

Söz konusu dönemde gerçekleştirilmeye çalışılan reform hareketleri, Irak Yahudileri üzerinde de etkili olmuş, bu bağlamda ülkenin coğrafi bölünmüşlüğü, üç farklı Yahudi cemaati arasındaki yapısal farklılıkları da ortaya koymuştur. Çoğunluğu Bağdat, Basra ve Hilla'da yaşayan orta ve güney Irak Yahudileri, Kürdistan'ın izole bölgelerinde yaşayan Yahudilere kıyasla daha kozmopolit bir görünüm sergilemiştir. Musul Yahudileri ise eğitim düzeyi ve ticarete katılım bakımından Bağdat ve Basra Yahudilerine benzer bir yapıdayken Orta ve güney bölgelerinde, bilhassa Bağdat'ta yaşayan Yahudiler daha yüksek bir eğitim düzeyine sahip olmakla birlikte Osmanlı reform çabalarından doğrudan etkilenen kesimi de ağırlıklı olarak bunlar temsil etmiştir. 19. yüzyıl boyunca, Iraklı Yahudi seçkinler Arapçanın yerel bir lehçesini konuşurken, İbranice, Arapça ve Osmanlı Türkçesi yazıp ve hem İbranice hem de Aramiceyi ayin dili olarak kullanıyorlardı. Buna karşılık Kürtlerin yaşadıkları bölgedeki Yahudiler de kendi aralarında Arapça, Kürtçe ve Türkçe kelimeler içeren bir Aramice lehçesi konuşurlarken bununla birlikte bu kesimin büyük bölümü Kürtçe, Türkçe ve Arapçaya da hâkimdi (Bashkin, 1974, s. 19-20).

Yukarıdaki bağlamdan hareketle Yahudi cemaati arasında modernleşme süreci, Tanzimat'la birlikte gelişen batılılaşma ve modernleşme politikasına paralel bir şekilde gerçekleşmiştir (Masters, 2001, s. 164-165). 1839 Tanzimat Fermanı ile temin edilen can, ırz ve mal emniyetine, vergi reformu, iltizamın kaldırılması, zorunlu askerlik meselesi, yargıda yapılan adalet ve reformlar, idarede ıslahat ve gayrimüslimler hususunda düzenlemeler de eklenmiştir (Somel, 2019, s. 689). Bunların dışında Tanzimat döneminde 1856 fermanıyla cizye vergisi kaldırılarak yerine dini azınlıkların Osmanlı ordusuna askerlikten muaf tutulması karşılığında bedel-i askerî olarak bilinen bir muafiyet vergisi getirilmiştir (İnalçık, 2019, s. 179).

Tüm bu düzenlemeler, Irak Yahudilerinin gündelik yaşamını doğrudan şekillendirmiştir. Tanzimat döneminde yayınlanan kararnamelerin Irak Yahudileri üzerindeki etkisi ve değişimi gözle görülür bir nitelikte olup onların nazarında genel olarak övgüye değer olmuştur (Rejwan, 1985, s. 179). Tanzimat döneminde Bağdat'ın ve bölgedeki Yahudilerin yaşantısının anlaşılması açısından 1846'da Haham Israel-Joseph Benjamin'in "Bağdat'taki kadar başka hiçbir yerde dindaşlarımı hoşgörüsüzlük ve zulmün meyvesi olan o kara kaygıdan, o kasvetli ve suskun ruh halinden bu kadar özgür bulmadım" sözleri dönemi resmetmek için dikkate değerdir (Snir, 2015, s. 49).

Bu olumlu gelişmeler siyasi alanda da kendini göstermiş ve Yahudiler 1876 Anayasasının kabulü ile, diğer milletlerle birlikte Meclis'te de temsil edilmeye başlanmıştır (Bozkurt, 1993, s. 547-548). Tanzimat sonrası Irak'taki Yahudilerin kaderinde iyiye giden bir başka değişiklik, ilk parlamentonun İstanbul'da toplandığı 1876'da gerçekleşmiştir. Böylelikle, Irak Yahudileri, parlamentoda bir vekil tarafından temsil edilmiştir (Rejwan, 1985, s. 181). Bu temsile örnek olarak, 1876 Osmanlı Mebusan Meclisi'nde yer alan Yahudi Milletvekili Menahim Salih Efendi adıyla ifade edilen Yahudi mebus, Bağdat'ın en önde gelen Yahudi ailelerinden biridir. Menahim Salih Efendi özel hocalardan mükemmel bir Türkçe eğitimi almış, 1869'da Vilayet meclis-i idare üyeliğine tayin edilmiştir (Herzog, 2016, s. 276). Aslında Mehanim Salih Efendi, Osmanlı Devleti'nde 1876 Mebusan Meclisi'nde yer alan dört Yahudi temsilciden biridir ve bu durum, Bağdat Yahudi cemaatinin imparatorlukta yalnızca Selanik ve İstanbul'dan sonraki en kalabalık üçüncü Yahudi cemaati olması noktasında önemli bir husus olarak öne çıkmaktadır (Sciarcon, 2009, s. 157-158).

Yahudilerin siyasi alandaki temsilleri 1908'de Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesiyle daha da güçlenmiştir. Bölgeden bölgeye değişmekle birlikte, (Kayalı, 2019, s. 73) II. Meşrutiyet parlamentosunda Museviler, 1877'ye göre daha etkili bir grupla temsil edilmişlerdir. Bağdat'tan Menahim Salih Efendi mecliste yer alırken II. Meşrutiyetle birlikte Bağdat için önemli bir isim olan Sason Efendi de Musevi temsilciler arasında yerini almıştır (Ortaylı, 1992, s. 504).

Sason Efendi'nin Meclis-i Mebusan'da temsil hakkına sahip olması, o dönemin tarihinde önemli bir başarıdır. Sason Efendi'nin milletvekili olarak Meclis-i Mebusan'da yer alması, Bağdat vilayetindeki Yahudiler ve Müslümanlar arasında hâkim olan uyum ve anlayışın somut bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, Sason Efendi'nin lehinde kullanılan oyların, 62 kayıtlı seçmenden,

26'sını Yahudi, 36'sının ise Müslüman seçmenler tarafından verildiği anlaşılmaktadır. Oyların çoğunluğunun Müslümanlar tarafından kullanılmış olması, toplumlar arası ilişkilerin ne denli sağlıklı bir zeminde seyrettiğinin açık bir kanıtıdır (Sawdayee, 1977, s. 97).

Osmanlı Sonrası Dönemde Irak Yahudileri

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile Irak'ta Osmanlı yönetimi son bulmuş ve 1920'de Milletler Cemiyeti, Irak için manda yetkisini İngiltere'ye vermiştir (Müller-Sommerfeld, 2016, s. 262). I. Dünya Savaşı'nın bitmesinden önce ulusların kendi kaderini tayin etme konusu, yaygın uluslararası bir doktrin haline gelmiştir. İngiliz Konsolosluk raporlarında 1919 senesinde İngiltere'nin talebi doğrultusunda Irak'ın geleceğiyle ilgili olarak Irak'ın ileri gelenlerinin sözde görüşlerine başvurulduğu bildirilmektedir. Rapora konu olan hususlar: "1. Musul'un kuzey sınırından Basra Körfezi'ne uzanan bir Arap devletini tercih ediyor musunuz? 2. Bu durumda bir Arap Hükümdarı tercih eder misiniz? 3. Bu durumda kimi başkan olarak tercih edersiniz?" soruları etrafında şekillenmiştir (FO. 371/5227).

Irak'ın geleceğine ilişkin bu belirsizlik, Müttefikler ve Arapların birbirine uymayan planları neticesinde 1918'den 1920'ye kadar sürmüştür (Al-Marayati, 1961, s. 12). Kamuoyu, Musul'dan Basra Körfezi'ne uzanan tek bir devletin kurulmasından yana olurken Yahudiler ve Hristiyanlar doğrudan İngiliz yönetiminden yana bir tavır sergilemiştir (FO. 371/5227).

Bu eğilimi değerlendiren dönemin Bağdat İngiliz Konsoloslugu, Irak halkının isteklerini tam olarak anlayabilmek ve daha kapsamlı bir girişimde bulunmak adına manda sisteminin uygulamaya geçmesi gerektiği belirtilmiştir. İngiltere'ye göre, Irak nüfusunun büyük çoğunluğu işgal gücünün kuracağı devleti kabul etmektedir. Ancak bu görüşe katılmayan gruplar da bulunmaktadır. Özellikle Bağdat ve Necef'te dini ve ulusal duyguların güçlü olduğu ve bazı kesimler arasında Türklerin bölgeye tekrar hâkim olacağı inancı nedeniyle nüfusun önemli bir kesiminden objektif bir görüş beklenemeyeceği ifade edilmiştir (FO. 371/5227).

Abbas Shiblak ise, İngiliz kaynaklarının belirttiği, Irak Yahudilerinin korunma istedikleri olduğu yönündeki İngiliz iddialarını sorgulamış ve Irak Yahudilerinin bir topluluk olarak doğrudan İngiliz yönetimini istediğini varsaymanın yanlış olduğunu ifade etmiştir. Shiblak'a göre, Yahudiler, tıpkı Osmanlı yönetimi sırasında olduğu gibi, herhangi bir azınlık gibi davranarak, yalnızca yerel yönetimden destek istemişlerdir (Shiblak, 1986, s. 36).

Süreç içerisinde manda yönetiminin yapısı da daha net bir hale gelmiştir. Irak'ta, İngilizlerin I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı hakimiyetinde olan Musul, Bağdat ve Basra'yı ele geçirmeleri ile Faysal'ın krallığı altında bir manda idaresi kurulmuş, Ekim 1920'de Basra, Bağdat ve Musul'daki üç Mezopotamya vilayeti Irak adını alarak geçici bir hükümet oluşturulmuştur (Bilge, 1995, s. 264).

Bu yeni düzende Irak Yahudilerinin siyasi alandaki varlığı devam etmiştir. Nitekim söz konusu tarihlerde, Irak devletinin ilk Maliye Bakanı on üç yıl boyunca (1920-32) aralıksız milletvekili olan Yahudi Sason Heskel olmuştur (Rejwan, 1985, s. 215). Dolayısıyla, Irak Yahudileri ülkenin siyasi yaşamının merkezinde yer almışlardır. Irak Yahudileri toplum içerisinde politikacı, hâkim, hukukçu, yazar ve şair gibi statülere sahip olmuşlardır (Gat, 2006, s. 304). Siyasi katılımın yanı sıra Irak Yahudilerinin Arap toplumuna kültürel ve ekonomik entegrasyonları, kültürel özerkliği, ekonomik güvenliği ve eşit hakları artan şekilde devam etmiştir. Irak'taki Yahudiler, Avrupa'da olduğu gibi Yahudi topluluğuna yönelik şiddetli saldırılara maruz kalmamıştır. Bu hoşgörü atmosferi Osmanlı Devleti zamanında sağlanmış, Irak Yahudileri antisemitizmin nefret ve şiddet içeren biçimleriyle karşı karşıya gelmedikleri gibi başka ülke ve bölgelerde yaşayan Yahudi topluluklarının şahitlik ettikleri katliamlara da tanık olmamışlardır (Cohen, 1966, s. 16-17).

Irak'ta var olan hoşgörü ortamı Irak Yahudilerinin Irak'ı anavatanları olarak görmelerini ve ülkenin refah ve iyiliği için çalışmalarını sağlamıştır. Çünkü Irak Yahudileri için hâkim olan kanaat, kendilerini dini açıdan Yahudi, milliyete göre Arap olarak nitelendirmeleri neticesinde Yahudi ve Arapların aynı ırktan olduklarını hissetmeleri olmuştur (Gat, 1998, s. 27). Birçoğu için Arap kimlikleri

çok üstün bir yerde olmuş ve bu durumun ortaya çıkmasında kendilerini “Arap Yahudileri” ya da “Yahudi inancına sahip Araplar” olarak tanımlamaları etkili olmuştur (Snir, 2005, s. 29).

Irak Yahudilerinin bu aidiyet algısı İngiliz yöneticilerinin gözlemlerine de yansımıştır. İngiliz Bakanlığından Lord Passfield Irak ziyareti sırasındaki gözlemlerini aktarırken ve 1931’de Irak’ta Müslümanlar dışında yaşayan azınlıkların tanımlaması yapılırken, Irak Yahudileri için, sorun çıkarmayan, Irak’ta yaşamaktan oldukça memnun ve mutlu bir topluluk ifadelerini kullanmıştır (CO. 730/162/8).

Irak Yahudilerinin kendilerini Arap Yahudileri olarak nitelendirmeleri kültürel alanda da gösterdikleri gelişim ile karşılık bulmuştur. Şöyle ki, Yahudiler, Arap toplumuna dahil olma arzusuyla Arap kültürünü benimsemiş, standart Arapça öğrenerek ve bu dilde düzyazı ve şiir yazmıştır. Ayrıca gazeteler yayımlamış, tiyatro oyunları sergilemiş ve müzik alanında faaliyet göstererek Arapça şarkılar söylemişlerdir. Kültürel faaliyetlerine katılım o kadar hızlı olmuştur ki Yahudiler Arap müziği ve edebiyatında öne çıkmayı başarmıştır. Yahudiler Müslüman nüfusa daha yakın olabilmek için Arap isimleri ve Arap milli kıyafetlerini benimsemiş, Müslüman mahallelerde yaşamışlardır. Irak Yahudileri cumartesi günleri kamu kurumlarında çalışıp cuma günleri Müslümanlar gibi dinlenmeyi tercih etmiştir. Iraklı Yahudiler okullarını Müslüman ve Hristiyan öğrencilere açarken, Yahudi çocuklar da Müslüman devlet okullarında öğrenim görmüştür. Bu bağlamdan hareketle Irak’taki Yahudiler Arap kültürü ile entegrasyon sürecinde başarılı olmuştur (Cohen, 1973, s. 122).

Kültürel anlamda entegrasyon süresince genel olarak Arap kültürü ve eğiliminin belirleyici olmasının yanı sıra İngiliz işgalinden sonra Batı tarzı bir yönelimi de görmekte mümkündür. Özellikle gençler arasındaki eğilim, üst sınıf ve profesyonel çevreler arasında kusursuz olarak nitelendirilen Avrupa tarzı giyim daha fazla Yahudi tarafından benimsenmeye başlanması yönünde olmuştur. 1920’li yılların başına kadar Yahudi kızları yüzleri siyah bir peçe, “Pushi veya Khyly” ile örtülüyken, vücutları siyah bir pelerin, “Aba” ve bazen de “Izar” olarak bilinen renkli brokar ile örtülüydü. Ancak daha sonra, Yahudi kızların çoğu bu giyim tarzını bırakıp yavaş yavaş Avrupa tarzı bir giyim şeklini benimsemiştir (Sawdayee, 1977, s. 131).

Filistin Meselesi ve Siyonizm Ekseninde Irak Yahudileri

I. Dünya Savaşı’nın ardından İngiltere’nin mandası altına verilen Filistin, Yahudilerle Araplar arasındaki çatışmalar nedeniyle İngiltere’nin çözmekte güçlük çekeceği bir mesele haline dönüşmüştür (Armaoğlu, 2010, s. 587-589). 1919-1939 yılları arasında Filistin meselesinin özünü, Yahudilerin Balfour Deklarasyonu’nu fiilen daha güçlü hale getirerek kendilerine bir yurt kurmadan ziyade müstakil bir devlet kurma girişimleri, Arapların ise söz konusu deklarasyonu hükümsüz hale getirerek Yahudilerin devlet kurma girişimlerini engelleme çabaları oluşturmaktadır (Armaoğlu, 2020, s. 47).

1897’deki Dünya Siyonist Kongresi kararı Arap-İsrail çatışmasının başlangıç noktası kabul edilirse, 1917’deki Balfour Deklarasyonu’da bu çatışmanın gelişimindeki ilk dönüm noktasını teşkil etmektedir. Filistin’in Arap sakinlerinin muhalefeti ve Osmanlı Devleti tarafından reddedilmeleri ile Siyonistler, Filistin’de ulusal vatan projelerinin himaye edilmesi için İngiltere’ye yönelmişlerdir (Shlaim, 2017, s. 41).

Manda Yönetimi, Balfour Deklarasyonu’nun Yahudi halkının “ulusal yurt” hakkından söz eden yazılı metnini onaylayarak Siyonist hareketi, Yahudi temsilciliği adıyla bu yurdu kurmak için “Yönetim ile dayanışma ve iş birliği amacıyla oluşturulmuş kamusal bir organ” olarak tanımıştır. İngiltere ve Milletler Cemiyeti’nin Manda Yönetimi aracılığıyla Yahudi temsilciliğine attığı bu yarı resmî statü son derece önem taşımaktadır; zira bu statü Siyonist harekete uluslararası meşruiyet kazandırmıştır (Khalidi, 2018, s. 46).

1917 ile 1939 arasındaki süre zarfında Yahudi göçü ve Manda’nın “Yahudilerin birbirlerine yakın olarak yerleşmeleri” yönündeki emri hızlı bir şekilde uygulamaya geçirilmiştir. Siyonist hareketin verimli ve stratejik bölgelere kurduğu koloniler, ülkenin hâkimiyeti için bölgesel bir sıçrama tahtası

işlevi görmüştür. Yahudi nüfus oranı kısa süre zarfında üçe katlanmış, I. Dünya Savaşı'nın sonunda toplam nüfusun yaklaşık %6'sını oluşturan Yahudilerin oranı 1926'da %18'e yükselmiştir (Khalidi, 2025, s. 71).

Yahudi göçü ve satın alınan toprak miktarının artmasıyla doğru orantılı biçimde yoğunlaşan Siyonist faaliyetler, İngiliz manda yönetimine karşı Araplar tarafından isyanların başlamasına zemin hazırlamıştır. Bu isyanlar üzerine kurulan Peel Komisyonu'nun hazırladığı rapor, Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında taksim edilmesi gerektiğini öngören ifadeler içermektedir. Manda yönetiminin başlangıcından 1938'e kadar İngiliz politikasının temelini, Yahudiler lehine bir tutum sergilemek ile İngiliz çıkarları doğrultusunda Arap ve Müslüman dünyasını yatıştırmaya yönelik adımlar atmak arasında denge kurmaya çalışmak oluşturmuştur (NARA, Intergovernmental committee on Refugees: The West's Response to Jewish Emigration, 1943). Bu dengeyi sağlamaya yönelik çabaların sonuç vermemesi üzerine İngiltere, durumun daha da kötüleşmesini önlemek amacıyla 1939'da Filistin'e yapılacak Yahudi göçlerini sınırlama yoluna gitmiştir (Armaoğlu, 2010, s. 587-589). Bu kapsamda İngiltere'nin çözüm arayışlarından ilki, 1930'da Lord Passfield tarafından hazırlanan ve "Passfield Beyaz Kitabı" olarak bilinen rapordur. Söz konusu rapor, Filistin'e Yahudi göçünü durdurmayı ve Yahudi Ulusal Fonu tarafından daha fazla arazi satın alınmasının önüne geçerek Siyonist faaliyetleri engellemeyi amaçlamıştır (NARA, 15129).

Mayıs 1939'da hazırlanan ve McDonald Beyaz Kitabı¹¹ olarak bilinen rapor ise, Araplar tarafından Yahudi göçüne ve sınırlı da olsa toprak satışına izin verdiği, Yahudiler tarafından ise Filistin'e göç ve toprak satışına kısıtlamalar getirdiği gerekçesiyle her iki tarafın da sert tepkisiyle karşılaşmıştır. Dolayısıyla bu rapor ne Arapları ne de Yahudileri memnun etmiştir. Böylelikle, 1939'da toplanan Yahudi Kongresi tarafından McDonald Beyaz Kitabı'nın hukuki bir niteliği olmadığı ilan edilmiştir (Arı, 2007, s. 213). Bununla birlikte söz konusu karar Filistin'e yapılan göçlerin önüne geçememiş, Avrupa'nın çeşitli bölgelerinden Yahudiler yasadışı yollarla Filistin'e göç etmeye devam etmiştir. Bu durumun bir çözüme ulaşmaması nedeniyle, İngiltere, Filistin meselesinin çözümü için 2 Nisan 1947'de Birleşmiş Milletlere müracaat etmiş ve 27 Kasım 1947 komisyon kararı neticesinde Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında taksimine karar verilmiştir (Armaoğlu, 2010, s. 587-589). BM'nin taksim kararı, Arap ülkelerinde büyük bir tepkiye neden olmuş ve Amerikan, Sovyet ve Birleşmiş Milletler aleyhinde gösteriler yapılmasına zemin hazırlamıştır (Kürkçüoğlu, 1972, s. 25-26). 1947'de BM'nin bölünme planının ardından bir iki ay içinde başlayacak olan ülke çapında bir iç savaşa doğru giden bir politik durum ve bu durumun giderek bozulması ile BM'nin kararının yürürlüğe girdiği tarihten on iki gün sonra Filistinlilerin bölgeden tahliyeleri başladı. Bölgedeki durumun giderek içinden çıkılmaz bir hal alması İngilizlerin bölgeyi boşaltmaya karar verdikleri Şubat 1947'den bu yana Filistin'de yaşanan politik ve askeri drama Ocak 1948'den başlayarak giderek artan sayıda Filistinlinin bu süreçte sürüklenmesine neden olmuştur (Pappe, 2007, s. 175).

14 Mayıs 1948'de Filistin'de İsrail devletinin kurulduğu ilan edilmiş, İsrail Devleti'nin varlığı¹² Birleşik Devletler ve Rusya tarafından hemen tanınmıştır. Mısır, Ürdün, Irak, Suriye ve Lübnan güçleri başlıca Arap bölgelerine doğru harekete geçerek belirgin coğrafi ayrımların olmadığı koşullarda yeni İsrail ordusu ile Arap devletlerinin orduları arasındaki savaşta İsrail ateşkesle¹³ kesintiye uğrayan dört askerî harekâtla ülkenin daha geniş bir kesimini işgal etti. İsrail ordusunun bilinçli siyaseti nedeniyle

¹¹ MacDonald Beyaz Kitabı ile, on sene içerisinde İngiltere'nin Filistin'e bağımsızlık vermesini, beş yıl için her bir mayıs ayı (Mayıs 1939'dan itibaren) 10.000 göçmene izin verilerek mevcut Yahudi mülteci sorununun çözümüne katkı sağlaması adına mümkün olan en kısa sürede 25.000 kişinin Filistin'e yerleşmesine müsaade edilecektir. Ayrıca raporda Filistin toprakları A, B, C olmak üzere üç kategoriye ayrılmakta ve bu topraklardan A bölgesi, toprak devirlerinin yasak olduğu alan, B bölgesi, devirlerin devlet iznine tabi olduğu alan ve C bölgesi (bu Filistin topraklarının %5'ni oluşturmakla birlikte en verimli kıyı bölgelerini kapsamaktaydı) alanlar olarak belirtilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. NARA, *Intergovernmental committee on Refugees: The West's Response to Jewish Emigration*, 27 Ekim 1943.

¹² İsrail Devleti Türkiye tarafından 24 Mart 1949'da Bakanlar Kurulu kararı ile devlet olarak resmen tanınmıştır. Detaylı bilgi için bkz. BCA, 118/108/3.

¹³ Irak, Nuri Said Paşa ve Naib, ateşkes müzakerelerinin söz konusu olması halinde Irak'ın Filistin'e komşu dört devlet tarafından kabul edilen herhangi bir düzenlemeye rıza göstereceğini ifade etmiştir. Detaylı bilgi için bkz. FO 371/75331.

Arap nüfusun neredeyse üçte ikisi evlerini terk etmek zorunda kalmış ve Arap nüfusu sürgün edilmiştir (Hourani, 2016, s. 418). İsrail, Orta Doğu'nun en kritik noktalarından biri üzerinde kurulmuş bir Yahudi devletinin çok ötesinde bir durumu teşkil etmekteydi. Nitekim, İsrail devleti esasında Batılı ülkelerden göç eden Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmesi ve Filistin'in yerli halkının da bu yeni göçlere yer açmak için topraklarından sürülmesi zemini üzerine inşa edilmişti (Çandar, 1983, s. 23). Ülkenin asıl sahipleri olan Arap halkının temel haklarının açıkça ihlal edilmesine rağmen Arapların varlıklarını ve geleceklerini tehdit eden bu duruma karşı gösterdikleri tepki onların hapis ve sürgün gibi yaptırımlara maruz kalmalarına neden olmuştur (FO 371/68374-0012).

Diplomatik Belgelere göre Filistin Meselesi ve Siyonizm'e Yönelik Irak Yahudilerinin Tutumu

Filistin'de tırmanan çatışma, Ortadoğu'daki Yahudileri de tehlikeye atmıştır. Özellikle Arap dünyasının Filistin konusundaki tavrı İsrail açısından Arap dünyasını karşıt bir cephe haline dönmüştür. Eski Kudüs Valisi Sir Ronald Storrs'ın Filistin'i "Tüm Ortadoğu ülkeleri arasında gelecekte en fazla kargaşa ve kafa karışıklığına sahne olacak ülke" şeklinde nitelendirmesi, Filistin'in zamanla Irak Yahudilerini kendi anavatanlarından koparan bir sürece zemin hazırladığı yönündeki yukarıdaki çıkarımı destekler niteliktedir (FO 141-981-0001). Irak hükümeti, Filistin'deki durumun kaçınılmaz olarak Irak'ı etkileyeceğinin farkındaydı. Bu nedenle İngiltere'nin istekleri doğrultusunda Filistin sorununu BM ile uyumlu biçimde çözmek için ulusal ve ırksal çıkarlar ile insani ilkeler gözetilerek elinden gelenin yapılacağını ifade etmiştir (FO 371/68373-0007). Kral Gazi'nin Yahudilere yönelik sergilenen olumsuz tutuma karşı yaptığı çağrıya rağmen Yahudi karşıtı karalama devam etmiş ve bu duruma üst düzey hükümet yetkililerinden bazılarının da dahil olduğu belirtilmiştir (FO 954/12B, IR/36/5).

1933'te Faysal'ın ölümünden sonra, Irak'taki Arap milliyetçiliği Kral Gazi¹⁴ ile daha keskin bir hal almıştır. O dönemde Arap ülkelerinde yaşayan, Yahudiler kendilerini Siyonizm, Arap milliyetçiliği ve Avrupa sömürgeciliğinin çatışan güçleri arasında kalmış bir vaziyette hissetmiştir (Norman, 1991, s. 53).

Söz konusu bu durum, 1934'te dönüm noktasına ulaşmış, o zamana kadar Yahudi kimlikleri nedeniyle hiçbir zaman ayrımcılığa uğramamış veya fiziksel şiddetle karşılaşmamış olan Irak Yahudileri, Eylül 1934'ten itibaren başta Ekonomi ve Ulaştırma Bakanlıkları olmak üzere çeşitli kurumlardaki görevlerinden uzaklaştırılmaya başlanmıştır. Yahudiler bu duruma genel bir grevle karşılık vermiş ve üç gün boyunca ticari hayat sekteye uğramıştır. Yahudi olan 300 kadar kıdemli memurun işten çıkarılması da dahil olmak üzere daha önemli görevden almalar yaşanmıştır. Ayrıca, ilgili bakanın onayı olmadan devlet sektöründe herhangi bir işin ilerlemesini yasaklayan emirler çıkarılmış ve Yahudi başvuru sahiplerine yeni görevler verilmesinin mümkün olduğunca önüne geçmek için çeşitli adımlar atılmıştır. Bununla birlikte, söz konusu dönemde gerçekleştirilen görevden almalar yalnızca Yahudilere özgü bir uygulama olmamıştır. Görevden alınanların büyük bölümü, Müslümanlar dahil olmak üzere, verimsiz çalışma nedeniyle ya da emeklilik yaşına ulaşmış olmaları gerekçesiyle görevden uzaklaştırılmıştır (NARA, NE, 890G.4016).

Konu hakkında Bağdat elçiliğinden Dışişleri Bakanlığı'na iletilen yazıda, Filistin meselesi nedeniyle diğer Arap devletleri gibi Irak hükümetinin de tüm kamu kurumlarında görev yapan Yahudi memurları görevden alma kararı aldığı ve yaklaşık üç yüz Yahudi memurun demiryollarından ihraç edildiği belirtilmiştir. Aralarında bir Müslüman memurun da bulunduğu bu ihraçların, ileride gerekçe olarak öne sürülebilmesi için "tasarruf tedbiri" görünümü altında gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır (TDA, 8296-56071-1).

¹⁴ Gazi, 1912 yılında, babası Faysal'ın Güney Arabistan'da bir sefer yaptığı sırada Mekke'de dünyaya gelmiştir. Faysal daha sonra 1920'de Suriye'de ilk kralı ve daha sonra 1921'de Irak'ta Kral olmadan önce babasının Barış Konferansı'ndaki temsilcisi olarak Paris'e gitmiştir. Bir öğrenci olarak Gazi, askeri disiplin eğitimi almış silah kullanımı, otomobil ve uçuş konularında ustalaşmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Khadduri, M. (2000), s. 86.

Filistin'deki Siyonist faaliyetler sonrasındaki siyasi yansımalar neticesinde Iraklı Yahudilere karşı sergilenen tutum, ülkenin ekonomik yapısını da etkilemiştir. Yahudilerin ticaret ve para ödünç verme alanlarındaki etkinlikleri, bu durumun şekillenmesinde etkili olmuştur (NARA, NE 890G.50/1). Nazi Almanyası'nın Irak Yahudilerine karşı yürüttüğü saldırgan politikalar neticesinde, dış ticaretin büyük bir kısmını kontrol altında tutan Bağdat tüccarları Alman ürünlerini boykot etme kararı alarak pek çok Alman firmasına verilen siparişleri iptal etmiştir (NARA, NE, 890G.00/238).

1930'larda Nazi propagandası ve Filistinli Arapların içinde bulunduğu durumun Irak'a da sirayet etmesi üzerine Iraklı Yahudilerde iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda birinci görüş Yahudilerin Irak'ta yaşamaya devam etmeleri ve dolayısıyla Yahudilerin Arap toplumuna kabul edilmeleri için yollar bulmaları gerektiği üzerine olmuştur. Bu fikirden hareketle sorunun ancak Yahudilerin Müslüman Arap toplumuna entegrasyonu ile çözüleceği ifade edilmiştir. Bu görüşü benimseyenler, Irak'taki Yahudi varlığının dinî bir zemine değil, yeni bir sosyal düzen ve siyasi bir rejimin güvencesine dayandırılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Diğer yaklaşım ise, Yahudilerin milliyetçi sebeplerden ötürü, Arap-Müslüman bir toplumda artık barınamayacaklarını bu nedenle Irak'tan ayrılarak Filistin'e göç etmelerinin kaçınılmaz olduğunu dile getirmiştir (Yehuda, 2017, s.113).

Yahudi sorununa çözüm olarak Arap Müslüman toplumuna asimilasyonu çözüm olarak benimseyenler, problemin temelinde Yahudi dini ve kimliğinin olduğuna inanmış, olumsuz olarak nitelendirdikleri özellikleri Yahudiliğe yüklemişlerdir. Böylelikle Yahudiler ancak İslam'a geçerek Yahudi milliyetçiliğinden kurtulabilecek, Irak devleti ve toplumu tarafından kabul görerek sadık vatandaşlara dönüşeceklerdir. Bu görüşler, Moshe Ben Moshe (Musa Bin Nusair)¹⁵ ve Nissim Susa'nın (Ahmad Susa)¹⁶ 1930'larda İslam'a geçtikten sonraki Arapça yazılarında ifade edilmiştir (Yehuda, 2017, s.114).

Öte yandan, Siyonizm'e karşı muhalefet uzun süredir var olup, 1920-1930'lu yıllarda Araplar; Siyonistler ve Yahudiler arasındaki ayrımı yapmıştır. Anti-Siyonist gösteriler, yerel Yahudileri hedef almadığı gibi Müslüman nüfus Filistin'deki olaylara tepki olarak Yahudilere zarar vermemiştir. Bununla birlikte, 1930'ların sonlarında, milliyetçilerin Nazi propagandasına paralel olarak teşvik ettiği Yahudi karşıtı ortam, Siyonistler ile Yahudiler arasındaki ayrımı bulanıklaştırma eğilimine yönelen bir hal almıştır (Gat, 2006, s. 308-309). Bu eğilime 1933 yılında Naman al-Adhami'nin Muadham'daki Cuma hutbesinde Yahudilere yönelik sert bir tutum sergilemesi örnek olarak gösterilebilir. Nitekim, Osmanlı döneminde İmparatorluk fermanıyla Yahudilerin Muadham'da mülk edinmesi ya da ikamet etmesi yasaklanmıştı; ancak İngiliz mandası döneminde Yahudiler bölgeye yerleşmeye başlamış ve en iyi konutların büyük bölümü Yahudilerin eline geçmişti. Müslümanlar tarafından haksız bir tecavüz olarak algılanan bu göç dalgası, söz konusu hutbeyle birleşince Yahudiler ve Müslümanlar arasındaki ilişkilerin

¹⁵ Kronolojik olarak, bu iki çalışmalardan ilki Moshe Ben Moshe Hakham Moshe olan Musa Bin Nusair tarafından yazılan İsrail Topluluğundaki Anormallikler ve Trajediler (Bağdat, 1933) isimli çalışması olmuştur. İtaatkar bir Yahudi ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, babası sinagoga düzenli olarak katılmasını ve Yahudi ritüellerine uymasına önem vermiştir. İslam'ı benimseme kararının iki nedeni vardır: Iraklı Arap Müslüman toplumunun bir parçası olma arzusu ve böylece sosyal ilerlemeyi sağlamak ve ekonomik geleceğini güvence altına almaktır. İkinci nedeni ise; kız kardeşi ile kocası arasındaki bir anlaşmazlıkta haksız yere davrandığını iddia ettiği Bağdat hahamlarına olan öfkesi olmuştur. Bin Nusair, Arap Müslüman toplumunun Irak Yahudilerinin reddedilmesini çevredeki toplumla ilgili faktörlere değil, Yahudilerin kendilerinde, dinlerinde, cemaat örgütlerinde ve yaşam tarzlarında bulduğunu ifade etmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak Bin Nusair, Irak Yahudilerini inançlarından ve kültürel miraslarından vazgeçip İslam'a geçmeye çağırıyor. Ona göre, Yahudiler ancak bu şekilde anavatanlarına sadık kalıp Iraklı Arap Müslüman toplumuna asimile olabilirler. Musa Bin Nusair'in kitabını yayınlamasından birkaç yıl sonra, bir diğer Yahudi Nissim Susa İslam'a geçmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Yehuda, Z. (2017), s. 114.

¹⁶ Susa, Fırat'ın orta kesiminde yer alan ve kırsal bir Müslüman halk tarafından çevrelenen Hilla'da aydınlanmış bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, 1907'de şehirde açılan modern Yahudi okulunda eğitim görmüştür. Susa daha sonra bu okulda Yahudi çocuklarla ilk kez tanıştığını, ancak onlara ilgi duymadığını, bu Yahudi okulunda öğrenim gören Müslüman çocuklarla arkadaş olmayı ve onlarla oynamayı tercih ettiğini ifade etmiştir. Hilla'daki Yahudi çocuklar, Müslümanlarla arkadaş olmayı tercih ettiği için Susa'yı dışlamışlardır. Susa ayrıca, ailesinin ritüel kanununa sıkı sıkıya uymasına rağmen, erken yaşlardan itibaren Yahudi dini törenlerine bağlı kalmadığını, Şabat'ı tutmadığını ve yenilmesi yasak olan yiyecekleri tükettiğini ifade etmiştir. Susa, Hilla'da okulu bitirdikten sonra Lübnan ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversitelerde Sulama mühendisliği ve Teoloji okumuş ve doktorasını tamamlamıştır. 1930'da Irak'a döndükten sonra hükümet tarafından Sulama mühendisi olarak işe alınmış; bu pozisyonda kendisini ülkesine hizmet eden Iraklı bir vatansever olarak görmüştür. 1936'da Kahire'ye gitmiş, İslam dinini kabul ederek ismini Ahmed olarak değiştirmiştir. "İslam'a Giden Yolum" isimli Arapça iki bölümlük teolojik çalışması bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Yehuda, Z. (2017), s. 115.

gerilmesine neden olmuştur. Bağdat Hahambaşısının ve Irak makamlarının araya girmesiyle al-Adhami, bir sonraki hutbesinde sergilenen tutumun Iraklı Yahudilere değil yalnızca Siyonistlere yönelik olduğunu açıklamıştır (NARA, NE, 890G.4016).

Siyonistler ve Yahudiler arasındaki ayrımın belirsizleşmesi ve bu değişimin doğrudan bir yansıması olarak 1936 ile 1939 yılları arasında sinagog, okul ve kulüp binası gibi Yahudilerin toplandığı mekânlara sekiz bombalı saldırı düzenlenmiş ve bu olaylar on Yahudi'nin hayatını kaybetmesiyle son bulmuştur. Bununla birlikte, Yahudilere karşı bu tür eylemlere girişen milliyetçiler Irak Arap nüfusunun küçük bir azınlığını oluşturmaktadır. Halkın büyük çoğunluğu Yahudilerle ilişkilerini sürdürmüş, yetkililer de söz konusu faaliyetleri onaylamamıştır. Irak hükümeti, milliyetçi ideolojiyi desteklemekten kaçınmış, aksine Yahudi cemaatinin zarar görmesini önlemeye çalışarak Yahudi mahallelerinde güvenliği sağlamak hususunda çeşitli önlemler almıştır (Gat, 2006, s. 309).

Söz konusu önlemlerin içeriğine dair, Bağdat elçiliğinden Dışişleri Bakanlığı'na iletilen yazıda, Filistin meselesinin son aşamada aldığı biçim üzerine Irak Yahudilerine yönelik olası bir saldırıyı önlemek ve bu ortamdan yararlanmaya kalkışabilecek komünistlerin muhtemel eylemlerine engel olmak amacıyla hükümetin sıkıyönetim ilan ettiği bildirilmiştir (TDA, 88045-320784-61).

1930'larda belirsizleşmeye başlayan Siyonist-Yahudi kavram karmaşasına yönelik daha bu tarihlerde olduğu kadar yoğun olmasa da daha önce de çeşitli tedbirler alındığı konsolosluk raporlarından anlaşılmaktadır. Şöyle ki 2 Eylül 1929'da Muhammed Cafer Chelabi Abu Timman, Yasin Haşimi, Luzahim Beg al-Pachachi ve Lahmood Ramiz Efendi'den oluşan komite, Balfour Deklarasyonu'nu ve Filistin'deki Siyonist sömürgeleştirme politikasını protesto etmek amacıyla Papa'ya, Milletler Cemiyeti'ne ve Londra, Paris ile Roma'daki Dışişleri Bakanlıklarına telgraflar göndermiştir. Bunun yanı sıra Kudüs Yüksek Müslüman Konseyi'ne de Irak halkının dayanışmasını bildiren ve söz konusu protesto telgraflarının ilgili güçlere iletilindiğini belirten ayrı bir telgraf gönderilmiştir. 31 Ağustos'ta Haydarhane Camii'nde aynı isimler tarafından yapılan açıklamalar da dikkat çekicidir. Konuşmacılar, sayısı 60.000 civarında olan Bağdat Yahudileri arasında Siyonist olanların son derece az olduğunu, mevcut protestoların esas itibarıyla İngilizleri hedef almak ve kamuoyunun dikkatini bu yöne çekmek amacıyla yapıldığını ifade etmiştir (NARA, NE, 867N404/59).

Irak'taki Yahudi cemaati tarafından Siyonistler ve Yahudiler arasındaki ayrımın belirsizleşmesi üzerine çeşitli adımlar atılmış, Siyonizm ile bağlantılarının olmadığı ispatlanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, konu ile ilgili olarak, Bağdat elçiliğinden Hariciye Bakanlığı'na iletilen yazıda, Bağdat gazetelerinde yer alan Yahudi protesto telgraflarına ek olarak Bağdat'taki 35 Yahudi imzasıyla Londra'daki Koloniler Bakanlığı'na ve Cenevre'deki Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliği'ne ayrı bir protesto telgrafi daha gönderildiği belirtilmektedir. Aralarında dört ya da beş haham, iki öğretmen ve çok sayıda tüccar ile doktorun bulunduğu bu 35 imza sahibi, "Irak Yahudilerinin Siyonist siyaseti kınadıklarını, Filistinli Arap kardeşlerinin taleplerini desteklediklerini ve Şark Araplığına esenlik ve huzur dileklerini" ilgili makamlara iletmıştır. Söz konusu bu protestoların büyük ölçüde Irak Yahudilerinin kendi çıkarlarını koruma güdüsüyle gerçekleştirildiği tahmin edilmekle birlikte, kısmen milliyetçilerin baskısı ve yarattığı korku ortamıyla şekillendiği de anlaşılmaktadır. Nitekim bu dönemde Bağdat'taki dört ya da beş Yahudi kulübünden ikisine bomba atıldığı ileri sürülmüş; ancak bu olaylar gazetelere yansımamıştır. Halk arasında da bunların bomba değil çocuklar tarafından atılmış küçük fişekler olduğu ve yaralandığı söylenen iki kişinin de bu çocuklardan ikisi olduğu haberi yayılmıştır. Bu kulüplere, kimliği belirsiz kişiler tarafından, ikişer bomba atıldığı, bunlardan ikisinin kulüplerden birisinin bahçesinde, kalabalık olmayan bir tarafta patladığı, diğer kulübe atılan bombaların ise patlamış bir halde otlar arasında bulunduğu öğrenilmiştir (TDA, 8296-56069-2).

Bağdat Yahudileri gibi Kerkük'te bulunanlar da buradaki gazetelerine bir imzalı bir telgraf çekerek "Arap kardeşlerinin Filistin üzerindeki haklarını teyit ettiklerini, Siyonist cemiyetlerinin emellerine iştirak etmediklerini ve Filistin'in her halde Arap kalmasını istediklerini" ilan etmişlerdir. Yalnız bunlar kendilerine, Bağdat'ta olduğu gibi, Arap-Yahudi adını takmayıp "Kerkük Musevileri"

demekle yetinmişlerdir. Bu telgrafın, Filistin'i Müdafaa Cemiyetinin kuzey livalarında kurulmasına başlanılan şubelerinin ilk faaliyeti olarak kabul edilebileceği elçilik tarafından ifade edilmiştir (TDA, 8296-56069-4).

Bağdat elçiliğinden Hariciye Bakanlığı'na iletilen yazıda, Filistin davası karşısında Irak Yahudilerinin tutumuna ilişkin şu bilgiye yer verilmektedir: Fevzi Kavukçu'nun Filistin'deki Araplara yardım amacıyla oraya gittiğine dair dolaşan söylentileri düzeltmek üzere 16 Ağustos tarihli Ezzaman gazetesinde yayımlanan yazının bir tercümesi ilgili makamlara sunulmuştur (TDA, 8296-56069-3).

1936'da Filistin'deki Arap İsyanı sırasında Irak Yahudileri ağır bir baskıyla karşı karşıya kalmıştır. Eylül ve Ekim 1936 arasındaki dört haftalık süre içinde Bağdat'ta üç, Basra'da bir Yahudi hayatını kaybetmiştir. Yom Kippur¹⁷ günü Bağdat sinagoguna patlamayan bir bomba atılmıştır (Basri, 2002, s. 671). Yahudiler ve Müslümanlar arasında yaşanan gerilim ve 8 Ekim 1936'da bir Yahudi'nin öldürüldüğüne ilişkin iddialar ve birkaç Yahudi'nin başvurusu üzerine Başbakan Yasin Haşimi Yahudi ve Hristiyan mahallelerine polis kuvveti konuşlandırılmasını emretmiştir. Bu gelişmelerin ardından Bağdat Büyük Hahamı Sassoon Khadduri, Bağdat Yahudi cemaatinin Filistin'deki Siyonist hareketi desteklemediğini açıklayan bir bildiri yayımlamıştır. 14 Ekim 1936'da Bağdat'ın en işlek köşelerinden biri olan Mübadele Meydanı'nda bir kahvehane önünde toplanan Yahudilere hitap eden bir konuşmacı, maruz kaldıkları ayrımcılığı ve harekete geçme gereğini dile getirmiştir. Konuşmacı ile dinleyiciler arasındaki bir Müslüman arasında yaşanan arbede kısa sürede Müslümanlar ile Yahudiler arasında bir sokak kavgasına dönüşmüştür. Silah kullanılmamış, can kaybı yaşanmamıştır. Bununla birlikte, kışkırtıcı faaliyetlerin sürmesi halinde durumun daha tehlikeli bir boyuta taşınacağı uyarısında bulunulmuştur. Bununla birlikte mevcut tablonun iki toplum arasında ciddi bir çatışmaya dönüşeceğine dair somut bir belirti bulunmadığı da ifade edilmiştir (FO, 14.10.1936).

Yaşanan olaylar üzerine Irak Yahudi Cemaati Başkanı Sassoon Khadduri, Siyonist hareketle ilgili kamuoyunu bilgilendirici bir açıklama yapmıştır. Açıklamasında Irak Yahudi cemaatinin Siyonist hareketle herhangi bir organik bağının bulunmadığını, Irak Yahudilerinin Filistin içinde ya da dışında bu harekete eylem ve faaliyetleriyle hiçbir katkısının olmayacağını kesin bir dille ifade etmiştir. Hahambaşına ve Irak Yahudilerine göre Irak Yahudilerinin her şeyden önce Iraklı olduğu, Irak halkına gönülden bağlı olup Iraklı kardeşlerinin yanında olma konusunda kararlı bir tutum içerisinde oldukları belirtilmiştir. Aralık 1936'da hahambaşının Habasbus muhabirine verdiği demeçte de aynı söylem tekrarlanmış, Irak Yahudileri ile Filistin Siyonistleri arasında hiçbir ilişkinin bulunmadığı bir kez daha vurgulanmıştır. Hahambaşı, Irak'ta ırk ve akrabalık ayrımının yapılmadığını; Arap, Türk, Yahudi ve Hristiyan tüm toplulukların Irak bayrağı altında ve Kral Gazi'ye sadakat içinde yaşadığını da eklemiştir (Al-Istiklal, 1936).

Bu bağlamda bir diğer konsolosluk raporunda, Yasin Haşimi'nin, halktan düzeni korumasını ve Irak Yahudilerine karşı herhangi bir saldırıdan kaçınmasını talep ettiği ifade edilmektedir. Haşimi'ye göre mevcut sorunların kaynağı Yahudiler değil, tamamen Siyonist hareket ve onun faaliyetleridir. Irak Yahudileri ise yaptıkları kınama bildirgesinde Filistin'deki olayları protesto etmek için Müslümanlarla birlikte hareket etme isteklerini açıkça dile getirmiştir. Bağdat Amerikan Konsolosluğu raporunda da Filistin'deki olayların asıl sorumlusunun İngiltere ve onun politikaları olduğu belirtildikten sonra Yahudilere karşı düşmanca bir tavır sergilemenin ve onları sorumlu tutmanın temelsiz bir anlayış olduğu vurgulanmıştır. Zira İngiliz sömürgeci politikasının temel hedefinin Arap topraklarını bölmek ve Araplar arasında düşmanlık oluşturmak olduğu belirtilmiştir (NARA, WE, 867N404).

23 Mayıs 1936'da Bağdat Türk Elçiliği'nden Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekâlet'ine gönderilen yazıda, Filistin'de Siyonistler aleyhinde meydana gelen durumların Irak'taki etkisi Yahudilik aleyhindeki duyguları da etkilemiştir. Arap milliyetçilerinin harekete geçirmesiyle Yahudilik

¹⁷ Yahudilikte tövbe ve kefaret zamanıdır. Yahudi takviminin eylül-ekim ayının onuncu günü kutlanmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Atasagun, G. (2001), s. 141.

aleyhindeki propagandalar kuvvet kazanmıştır. Cuma günü Bağdat'ta Haydarhane camiinde bir toplantı yapılması kararlaştırılmış, Filistin harekâtında hayatını kaybeden Araplar için “gıyabi namaz” kılınarak Filistin'deki halk için yardım toplanması planlanmıştır. Planlanan bu toplantı, hükümetin gizli tavsiyesi üzerine olası saldırıların önüne geçmek amacıyla ertelenmiştir. Fakat sokaklarda çocuklar tarafından rozet yerine siyah kurdele parçaları dağıtılarak Filistin için yardım toplanmıştır. Bağdat büyükelçisine göre, Arap milliyetçileri, Filistin'deki Arap hareketini istismar ederek halkın Siyonizm karşıtı duygularını ve İngiliz husumetini körüklemektedir. Mevcut hükümet, İngiltere'nin Arap milliyetçiliğine yardım siyasetinden memnun olmasa da bu durumu engelleyememektedir. Yasin Haşimi, Filistin'deki isyanın İtalyan propagandasının ürünü olduğunu savunurken hükümetin milliyetçi faaliyetleri bastırmaya girişmemesinin temel nedeninin İngilizlere hizmet etme suçlamasından duyulan çekingenlik olduğu anlaşılmaktadır (BCA, 266/793/14).

17 Temmuz 1937'de Filistin'in taksimi hakkındaki kararı protesto etmek amacıyla Bağdat'ın büyük camilerinden olan Haydarhane camiinde bir miting düzenlenmiştir. Mitinge yirmi binden fazla kişi katılmış ve miting esnasında bazı hatipler tarafından şiddetli nutuklar atılmıştır. Miting sonunda “kahrolsun komisyon kararı, yaşasın Arap birliği, Filistin'in taksimi ateşle oynamaktır, kahrolsun İngiltere, kahrolsun Siyonistlik” şeklinde sloganlar atılmıştır. Miting dışında herhangi bir saldırı ya da taşkınlık yaşanmamıştır (BCA, 266/793/24). İngiltere büyükelçisine verilen protestonun tercümesinde, İngiltere'nin yürüttüğü siyaset gereği, Balfour Deklarasyonu'ndan bu yana uygulanan İngiliz politikasının, pek çok isyana zemin hazırladığı ve bu politika neticesinde hürriyet ve bağımsızlığı ellerinden alınan Filistin halkının bu uğurda büyük bedeller ödediği belirtilmiştir. Ayrıca protesto metninde, Filistin'in hiçbir zaman Araplar, Yahudiler ve İngilizler arasında ortak kabul edilecek bir toprak, bir mülk olmadığı dolayısıyla da komisyon tavsiyesi ile taksim edilemeyeceği de ifade edilmiştir (BCA, 266/793/24).

1938'de Bağdat Yahudi cemaati tarafından Londra'daki Koloniler sekreteri ve Milletler Cemiyeti Genel Sekreterine “Irak Yahudileri Siyonist politikayı protesto ediyor ve kardeşleri Filistinlileri destekliyorlar. Sizden adaleti sağlamanızı ve Arap Devletlerine barış ve sükuneti geri getirmenizi rica ediyoruz” ifadelerini kullanılarak gönderilen telgraf hahambaşı ve birçok Yahudi tarafından imzalanmıştır. Telgrafın gönderilmesinin ardından Bağdat'taki Filistin Savunma Komitesi'nin Arap temsilcilerinin Yahudi cemaat liderlerini davet ederek destekleri için takdirlerini sunduğu belirtilmiştir. Rapora göre Yahudiler, Filistin Araplarının Siyonist faaliyetlere karşı mücadelesini desteklemek amacıyla 15.000 dolar toplamıştır (NARA, NE, 890G.4016).

Siyonist faaliyetlerin yarattığı siyasi ve toplumsal gerilimin bir diğer yansıması, Yahudi yayın ve basın faaliyetleri üzerindeki kısıtlamalarda gözlemlenmiştir. Bu çerçevede, Irak hükümeti, son zamanlarda Yahudi yayınlarının girişi konusunda, Filistin meselesi nedeniyle çeşitli sınırlamalar getirmiştir. Irak hükümetinin bu kararını Bağdat'ın Yahudi kitapçısı olan Bay L. Lawee, protesto etmiştir. Yerel Arap basını da Bay Lawee'ye ve genel olarak diğer Yahudilere karşı basında bir nevi saldırı kampanyası başlatmıştır (NARA, NE, 890G.4016/6).

Filistin meselesi dönemin basınında geniş bir yer tutmuş, konu ile alakalı ortak kanaat Filistin'in binlerce yıldır bir Arap ülkesi olduğu, Irak'ın da haklı olarak Araplar ve Filistin arasında var olan tarihi bağlar ve gelenek-görenekler kapsamında verilen sözlerin yerine getirilmesini talep etmiştir. Al Irak gazetesi Filistin meselesini, hiçbir ülkenin özgürlük ve bağımsızlığını kazanma noktasında verdiği mücadelede Filistin kadar ağır bir bedel ödemediğini, Filistinlilerin haklarının Kral Hüseyin'e verilen resmî belgelerde güvence altına alındığı birkaç komite tarafından onaylandıktan sonra 1939 Londra Konferansı ile şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde resmi olarak kanıtlandığını belirtmiştir. Al-Sa'a gazetesi ise Filistinlilerin kaderi belirsizliğini koruduğu sürece Arapların tam bağımsızlığa kavuşamayacağını, bir Arap ülkesinin çektiği acının tüm Arap coğrafyasında hissedildiğini ve bu nedenle Irak'ın Filistin'in Araplara ait olduğunu kararlılıkla dile getirmesi gerektiğini savunmuştur (FO 624/35-0002).

28 Mart 1939 tarihinde “Al-Sharq Al-Arabi” muhabiri, Alman propaganda temsilcilerinin, Arap ülkelerindeki faaliyetlerinin kapsamını genişletmek için Berlin’deki Propaganda Bakanlığı’ndan Filistin sorununu çevreleyen mevcut koşullar ile Suriye sorunundan yararlanarak İngiltere, Fransa ve Amerika’ya karşı propaganda çalışmalarını güçlendirmek, Yakın Doğu’daki önde gelen şahsiyetler ve kamuoyu liderleriyle temas kurmak noktasında özel talimatlar aldıklarını ifade etmiştir. Sharq Al-Arabi, söz konusu temsilcilerin propaganda çalışmalarını organize etmek için Alman bir uzmanın gelişinin beklendiğini de dile getirmiştir. Söz konusu uzmanın bir süredir Balkan ülkelerinde bulunup, sonrasında propaganda çalışmalarını yürütmek için Mısır’a gittiği ve aynı amaçla Bağdat’a geleceği belirtilmiştir (NARA, A-M/C, 890G.00/112).

Genel olarak Filistin ulusal hareketiyle özdeşleşen Arap Müslümanların aksine, Ortadoğu Yahudileri 1930’larda, özellikle de Siyonizm’e desteğin tehlikeli olacağını düşündüklerinden dolayı Siyonist girişime karşı kayıtsız kalmışlardır (Zargari, 2004, s. 168).

Me’mun Kewaan’ın da belirttiği üzere Siyonist tarih kaynakları, 19. yüzyılın sonlarından I. Dünya Savaşı’nın bitimine kadar İslam coğrafyasında yaşayan Yahudilerin Siyonizm’e ilgi duymadığını ve bu hareketle herhangi bir organik bağlarının bulunmadığını kabul etmektedir (Kewaan, 2017, s. 160). Irak’ta yaşanan mevcut durumda bu tespiti doğrular niteliktedir (Zargari, 2004, s. 168).

Siyonizm, 1940’ların başına kadar Irak’ta küçük bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Iraklı Yahudilerin Siyonizm’e ilgi göstermemesi ve İngilizlerin Filistin’e Yahudi göçü üzerindeki kısıtlamaları, Avrupalı Yahudileri göçmen olarak tercih edilebilir hale getirmiştir. Iraklı Yahudi liderler de Siyonizm’in gündelik yaşamları üzerindeki etkileri konusunda temkinli bir tutum sergilemişlerdir. Senatör Ezra Menahem Daniel¹⁸, Eylül 1922’de Siyonizm’in Yahudiler ve Müslümanlar arasında sürtüşmeye yol açabileceğini dile getirmiştir. Ancak daha erken dönemlerde çeşitli girişimler olmuş ve 1920’lerde Irak’ta Siyonist faaliyetlere belirli ölçüde alan tanınmıştır. Az sayıda Yahudi, Yahudi Ulusal Fonu’na katkıda bulunmuş, Temmuz 1921’de bir Irak Siyonist grubu İbranice Edebiyat Derneği’ni kurarken bir yıl sonra Aram Naharyarim Siyonist Vakfı örgütlenmiştir. 1924’te Siyonist öğretmen Moshe Sofer Yahudi okullarında İbranice eğitimi başlatmış; ancak 1929’da bazı İbranice öğretmenleri Irak’tan sınır dışı edilmiştir. Aynı yıl Shamash okulunda küçük bir öğrenci grubu, öğretmenlerinin teşvikiyle İbranice öğrenimini yaygınlaştırmak ve Yahudi Ulusal Fonu için bağış toplamak amacıyla bir dernek kurmuştur (Baskhin, 1974, s. 97).

Siyonizm Irak’ta kısmî bir taraftar kitlesi edinmesine karşın Siyonist ve İsraili politikacılar, Irak Yahudilerinin göçü konusunda net bir tavır ortaya koymaktan kaçınmıştır. İsraili yetkililer, başta Romanya, Macaristan ve Polonya’dakiler olmak üzere Holokost mültecilerini ve Avrupalı Yahudileri göç için daha öncelikli bir hedef kitle olarak değerlendirdiğinden Arap mülteci sorunu çözüme kavuşturulmadan Iraklı Yahudilerin göçü konusunda temkinli bir tutum sergilemiştir. Dahası İsrail, artan göçmen sayısının getirdiği ağır mali baskılarla baş etmek zorunda kalmış, Aşkenazi çoğunluk ile Sefarad azınlık arasındaki güç dengesinin bozulacağı ve Irak Yahudileri arasındaki komünist sempatzianların varlığı konusundaki kaygılar da Siyonist liderlik içinde ciddi bir anlaşmazlık konusu oluşturmuştur (Baskhin, 1974, s. 204).

Yahudilerin başta finans ve basın olmak üzere Anglo-Sakson ülkelerindeki seçkin konumları ve etkili ağırları, Siyonist propagandanın geniş kitlelere ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Bu propaganda insanları çeşitli yöntemlerle Siyonizm’e sempati duymaya yönlendirmiştir (FO 141-981-0001). Buna karşılık Iraklı Yahudi cemaatinin liderleri, hiçbir zaman Siyonizm’i sorunlarına bir çözüm olarak benimsememiştir; zira Siyonist hareketle özdeşleşmenin kendi konumlarını güçleştireceğini ve üzerlerindeki tehdidi derinleştireceğine inanmışlardır (Zargari, 2004, s. 168). Bu nedenle 1943’te Siyonizm’e karşı olanların konu hakkındaki bu tutumlarını açıkça ortaya koymaları, sempati duyanların

¹⁸ Menahim Salih Efendi’nin oğlu.

ise sessiz kalarak kışkırtıcı faaliyetlerden uzak durmaları gerektiği yerel Yahudi liderlere iletilmiştir (FO 624/33/564-0004).

Bu bakımdan topluluk liderleri, trajedinin kapsamını sınırlamak, onu tarihsel koşulların bir sonucu olarak görmek ve toplumun devletin sağladığı gelişim olanaklarından yararlanabilmesini sağlamak adına harekete geçmiştir. Onlara göre sonuç, Yahudilerin Irak'ta kalması gerektiği idi. Nesiller boyu yaşadıkları topraklarda bir çözüm yolu aranmalıydı. Siyonizm ise emperyalizmin bir biçimi olarak değerlendirildiğinden Yahudilerin varoluşsal sorununa yanıt üretmezdi. Irak'ta Yahudi yaşamının sürdürülmesini destekleyenler, bu nedenle çözüm olarak Filistin'e göç etmenin bir kurtuluş yolu olduğu inancını yıkmak için her türlü çabayı göstermiştir. İsrail'deki yaşamı en koyu tonlarda tasvir ederek: "İsrail'de sizi neler bekliyor? Savaş ve açlık. Burada bu kadar kötü olan ne? Müslümanlar bizim için toprağı işliyor. Bunu orada kim yapacak?... Burada bir ırmak, hurma, mezarlık var. Daha başka neye ihtiyacımız olabilir ki?" ifadeleri ile düşüncelerini desteklemişlerdir (Gat, 1998, s. 49-54).

Sonuç olarak, Hahambaşı ve Irak Yahudileri, Siyonizm'i kendilerine zorluk çıkardığı ve çıkaracağı için benimsememiştir. Irak'ta kalmayı, İslam'ın himayesi ve hoşgörüsü altında yaşamayı tercih etmişlerdir. Yahudi toplumu, evlerine, geleneklerine ve yaşadıkları ülkeye derinden bağlı bir topluluk olup ülkelerini terk edip İsrail'deki mülteci kamplarında yaşamak gibi bir arzu da taşımamıştır. Nitekim, o dönemde İsrail'deki Yahudilerin Doğulu Yahudilere karşı pek de sıcak ve samimi bir tutum içerisinde olmadıklarının farkındaydılar. Ne var ki Filistin meselesinin yarattığı derin kırılma, Irak Yahudilerinin anavatanlarından kopuşunu kaçınılmaz kılacak koşulları zamanla olgunlaştırmıştır (FO 371/24561-0023).

Sonuç

Irak Yahudileri, özellikle Osmanlı Devleti döneminde Osmanlı bünyesindeki diğer azınlıklar gibi inanç özgürlüğü içerisinde yaşamış ve Osmanlı Devleti'nin sağladığı hak ve özgürlüklerden yararlanmıştır. Tanzimat reformları ile başlayan bu süreç Meşrutiyet döneminde de devam etmiş, bu durum da Irak Yahudilerinin meclis içerisinde temsil hakkı kazanmasını sağlamıştır.

Siyasi alanda etkin olan Irak Yahudilerinin ekonomi, ticaret, edebiyat ve basın alanlarında da aktif roller üstlendikleri ve bu alanlara katkı sağladıkları görülmektedir. Bu durum Yahudilerin Osmanlı toplumu ile çok yönlü bir bütünleşme çabası içerisinde olduğunun kanıtı niteliğindedir. İngiliz manda yönetimi döneminde de bu bütünleşme süreci devam etmiştir. Irak devletinin ilk Maliye Bakanı'nın bir Yahudi olması ve Yahudilerin siyasi, kültürel ve toplumsal hayata aktif bir biçimde katılım sağlamaları bu durumun en önemli göstergelerindendir. Yahudilerin Irak toplumuna entegrasyon süreci, büyük ölçüde kendilerini "Arap Yahudileri" olarak tanımlamalarından kaynaklanmakta ve bu durum söz konusu yönelimin gönüllü bir nitelik taşıdığına işaret etmektedir. Nitekim Irak Yahudileri, Arapça konuşan, Arap müziği dinleyen ve Müslümanlar ile komşuluk ilişkileri geliştiren bir topluluktur. Irak Yahudilerinin kendilerini Arap olarak tanımlamaları ve gönüllü bir aidiyet hissetmeleri 1930'lu ve 1940'lı yıllara kadar devam etmiştir. Bu tarihten itibaren Irak Yahudilerinin konumunda yaşanan dönüşümün temel nedeni, büyük ölçüde Filistin meselesi etrafında şekillenmiştir. Nitekim Filistin meselesi, Araplar ile Yahudiler arasında giderek derinleşen ve nihayetinde Araplar aleyhine sonuçlar doğuran bir mesele haline dönüşmüştür. Filistin meselesi ve Siyonizm, Irak Yahudilerinin belirgin ve tutarlı bir tavır ortaya koyduğu başlıca konular arasında yer almıştır. Dolayısıyla bu çalışmada da özellikle Türk Diplomatik Arşivi, İngiliz arşivleri ve Amerikan Konsolosluk raporlarından elde edilen veriler Irak Yahudilerinin Siyonizm karşısındaki tutumunu açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Irak Yahudileri tarafından gönderilen protesto telgrafları, Yahudi din önderlerinin cemaat adına yaptığı resmî açıklamalar ile Filistin Arapları lehine düzenlenen yardım kampanyaları ve toplanan bağışlar, Irak Yahudilerinin Siyonizm ve Filistin meselesine yönelik tutumlarının somut göstergeleri olarak değerlendirilmiştir.

Irak Yahudileri Siyonizm'i hiçbir zaman bir çözüm yolu olarak benimsememiş, aksine Siyonizm'le özdeşleşmenin kendi toplulukları üzerindeki tehdidi artıracığını öngörerek bu hareketten

bilinçli bir şekilde uzak durmuşlardır. Bununla birlikte Arap milliyetçiliğinin yükselişe geçmesi ve Siyonistler ile Yahudiler arasındaki ayrımın giderek belirsizleşmesi, toplu işten çıkarmalar ile Yahudi mahallelerine ve ibadethanelerine yönelik saldırılar gibi olaylar aracılığıyla Yahudiler tüm bu gelişmelerden olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu süreçte Irak hükümetinin milliyetçi ideolojiyi açıkça desteklemekten kaçındığı, Yahudi mahallelerini koruma altına aldığı ve sıkıyönetim ilan ederek şiddetin önüne geçmeye çalıştığı görülmektedir. Ne var ki alınan bu önlemler, Irak Yahudilerinin 1948'den itibaren hız kazanan ve ülkeyi toplu olarak terk etmeleriyle sonuçlanan göç dalgasını engelleyemeyecektir.

References

Arşiv Belgeleri

A. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA)

- TDA, 8296-56071-1, (06.10.1949).
 TDA, 8296-56069-2, (14.09.1938)
 TDA, 8296-56069-3, (17.08.1938).
 TDA, 8296-56069-4, (20.08.1938).
 TDA, 88045-320784-61. (15.05.1948).

B. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

- BCA, 118/108/3, (1949, 24 Mart).
 BCA, 266/793/14, (1936, 10 Haziran).
 BCA, 266/793/24, (1937, 14 Temmuz).

C. İngiliz Ulusal Arşivi (Foreign Office and Foreign and Commonwealth Office records)

- CO 730/162/8, (1931, 26 Ağustos).
 FO 141-981-0001, (1944, 31 Temmuz).
 FO 371/5227, (1920, 26 Nisan).
 FO 371/24561-0023, (1940, 29 Mayıs).
 FO 371/68373-0007, (1948, 20 Mayıs).
 FO 371/68374-0012, (1948, 16 Mayıs).
 FO 371/75331, no. 137, (1949, 11 Şubat).
 FO 624/33/564-0004, no. 564, (1943, 16 Şubat).
 FO 624/35-0002, (1944, 25 Eylül).
 FO 954/12B, IR/36/5, (1936, 26 Ekim).
 FO ?, (1936, 14 Ekim)

D. National Archives and Research Administraion of the United States of America (NARA)

- NARA, A-M/C, 890G.00/112, (1939, 3 Nisan).
 NARA, Intergovernmental committee on refugees: The west's response to Jewish emigration. (1943, 27 Ekim).
 NARA, NE, 867N404/59, (1929, 7 Eylül).
 NARA, NE, 890G.00/238, no. 58, (1933, 2 Mart).
 NARA, NE, 890G.4016, no. 215, (1931, 23 Nisan).
 NARA, NE, 890G.4016/6, no. 409, (1934, 28 Kasım).
 NARA, NE, 890G.50/1, no. 119, (1930, 22 Eylül).
 NARA, WE, 867N404, no. 466.
 NARA, 15129.

Araştırma-İnceleme Eserleri

- Armaoğlu, F. (2010). *19. yüzyıl siyasi tarihi*. Alkım Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2020). *Filistin meselesi ve Arap-İsrail savaşları (1948-1988)*. Kronik Yayınları.
- Arı, T. (2007). *Geçmişten günümüze Orta Doğu, siyaset savaş ve diplomasi*. Alfa Yayınları.
- Bashkin, O. (1974). *New Babylonians: A history of Jews in modern Iraq*. Stanford University Press.
- Basri, C. (2002). The Jewish refugees from Arab countries: An examination of legal rights-A case study of the human rights violations of Iraqi Jews, *Fordham International Law Journal*, 3(26), 656-720. <https://ir.lawnet.fordham.edu/ilj/vol26/iss3/6>
- Bilge, M. L. (1995). Faysal I (1885-1933). *İslam ansiklopedisi* (12), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 12, 265-265. <https://islamansiklopedisi.org.tr/faysal-i>
- Bozkurt, G. (1993). Osmanlı-Yahudi ilişkilerine genel bir bakış. *Belleten*, 57(219), 547-548. <https://doi.org/10.37879/belleten.1993.539>
- Braude, B. (2004). *Christians and Jews in the Ottoman empire: The Abridged Edition*.
- Cohen, H. (1966). A note of social change among Iraqi Jews 1917-1951. *Jewish Journal of Sociology* (8), 204-208.
- Cohen, H. (1973). *The Jews of Middle East 1860-1972*. John Wiley&Sons Inc.
- Çadırcı, M. (2006). Tanzimat'ın uygulanması ve karşılaşılan güçlükler (1840-1856). (H. İnalcık & M. Seyitdanlioğlu, Ed.), *Tanzimat: Değişim sürecinde Osmanlı imparatorluğu*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 197-207.
- Çandar, C. (1983). *Ortadoğu çıkmazı*. Hil Yayınları.
- Çetinsaya, G. (2020). *II. Abdülhamit döneminde Irak'ta Osmanlı idaresi* (Z. Savan, Çev.). Küre Yayınları.
- Gat, M. (1998). The immigration of Iraqi Jewry to Israel as reflected in literature. *Revue Européenne des Migrations Internationales*, 14(3), 49-54. <https://doi.org/10.3406/remi.1998.1643>
- Gat, M. (2002). Between hammer and anvil: On the emigration of Iraqi Jewry 1950-51. *Jewish Culture and History*, 5(2), 70-94. <https://doi.org/10.1080/1462169X.2002.10511974>
- Gat, M. (2006). Jewish-Arab relations in Iraq: From the British occupation to the mass exodus (1917-51)", *Immigrants&Minorities Historical Studies in Ethnicity, Migration and Diaspora*, 3(24), 300-323. <https://doi.org/10.1080/02619280701337138>
- Gürkan, S. L. (2013). Yahudilik, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 43, 187-197. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yahudilik#1>
- Herzog, C. (2016). Some notes about the members of parliament from the province of Baghdad. *The first Ottoman experiment in democracy*, Würzburg, 275-284. 10.5771/9783956506802-275
- Hourani, A. (2016). *Arap halkları tarihi*. İletişim Yayınları.
- İnalcık, H. (2006). Tanzimat'ın uygulanması ve sosyal tepkileri. (H. İnalcık & M. Seyitdanlioğlu, Ed.), *Tanzimat: Değişim sürecinde Osmanlı imparatorluğu*, Türkiye İş Bankası Yayınları. 169-195.
- Kayalı, H. (2019). *Jön Türkler ve Araplar: Osmanlıcılık, erken Arap milliyetçiliği ve İslamcılık 1908-1918* (T. Yöney, Çev.). Kültür Yayınları.

- Kaynar, R. (1954). *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*. Türk Tarih Kurumu.
- Kewaan, M. (2017). *İran Yahudileri* (Ş. Bal, Çev.). Mana Yayınları.
- Khadduri, M. (2000). Nuri al-Sa'id's disenchantment with Britain in his last years. *Middle East Journal*, 54(1), 83-96. <https://www.jstor.org/stable/i399163>
- Khalidi, R. (2018). Filistinliler ve 1948: Başarısızlığın temel nedenleri. (E. L. Rogan & A. Shlaim Ed.), *Filistin uğruna 1948'in tarihini yeniden yazmak*. Küre Yayınları. 37-66.
- Khalidi, R. (2025). Filistin yüz yıllık savaş: Yerleşimci kolonyalizm ve direnişin tarihi (1917-2017) (U. Özmakas, Çev.). İletişim Yayınları.
- Kurt, A. O. (2006). Yahudi kaynaklarında kral tipolojileri: Nebukadnezar ve Koreş örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 423-425. <https://izlik.org/JA94BE93HF>
- Kürkçüoğlu, Ö. E. (1972). *Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na karşı politikası (1945-1970)*. AÜSBF Yayınları.
- Marr, P. (2012). *The modern history of Iraq (Third Edition)*. Westview Press.
- Masters, B. (2001). *Christians and Jews in the Ottoman Arab world*. Cambridge University Press.
- Müller-Sommerfeld, H. (2016). The league of nations, A-mandates and minority rights during the mandate period in Iraq (1920-1932). (S. R. Goldstein-Sabbah & H. L. Murre-van den Berg Ed.), *Modernity, minority, and the public sphere: Jews and Christians in the Middle East*, 258-283. 10.1163/9789004323285_011
- Ortaylı, İ. (1992). Son devirde Osmanlı Musevileri. *Tarık Zafer Tuna'ya Armağan*, Yaylacık Matbaası. 501-515.
- Pappe, I. (2007). *Modern Filistin tarihi* (N. Plümer, Çev.). Phoenix Yayınevi.
- Rejwan, N. (1985). *The Jews of Iraq: 3000 years of history and culture*. Westview Press.
- Sawdayee, M. M. (1977). *The impact of western European education on the Jewish millet of Baghdad: 1860-1950*. New York University.
- Sciarcon, J. (2009). Unfulfilled promises: Ottomanism, the 1908 revolution and Baghdadi Jews. *International Journal of Contemporary Studies*, 3(2), 155-168. 10.1386/ijcis.3.2.155/1
- Shiblak, A. (1986). *The lure of zion: The case of the Iraqi Jews*. Al Saqi Books.
- Shlaim, A. (2017). *Filistin'i bölüşmek: Kral Abdullah, siyonistler ve Filistin'i taksim siyaseti 1921-1951*. (M. Tütüncü, Çev.). Küre Yayınları.
- Snir, R. (2015). Arabized Jews in modern times between interpellation and exclusion. *Who needs Arab-Jewish identity?* Brill's Series in Jewish studies (53), 49-179. 10.1163/9789004289109
- Somel, S. A. (2006). Kırım savaşı, Islahat fermanı ve Osmanlı eğitim düzeninde dönüşümler. (H. İnalcık & M. Seyitdanlıoğlu Ed.), *Tanzimat: Değişim sürecinde Osmanlı imparatorluğu*. Türkiye İş Bankası Yayınları. 685-708.
- Stilman, N. A. (1991). *The Jews of Arab lands in modern times (Philadelphia: The Jewish Publication Society)*.
- Yehuda, Z. (2017). *The new Babylonian diaspora*, Leiden.
- Zargari, J. D. (2004). The forgotten story of the Mizrahi Jews: Will the Jews of the Middle East ever be compensated for their expulsion from the Arab world? *Buffalo Public Interest Law Journal*, (23). 157-224. <https://digitalcommons.law.buffalo.edu/bpilj/vol23/iss1/4>

ETHICAL DECLARATIONS

Research and Publication Ethics

I declare that this article is an original work and was prepared in accordance with the principles of scientific research and publication ethics. The article has not been published elsewhere and is not currently under review by another journal.

All sources used in the study have been cited in accordance with academic standards. I declare that the study does not contain plagiarism, fabrication, falsification, or manipulation of data, and that the research findings have been presented in accordance with the principles of scientific integrity.

Author Contributions

The author single-handedly designed, conducted, and analyzed the study and prepared the report for this article. I have reviewed and approved the final version of the article and agreed to its publication.

Conflict of Interest

I declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript.

Funding

This research did not receive any specific grant, financial support, or funding from any public, commercial, or non-profit funding agencies.

Artificial Intelligence (AI) Usage Disclosure

During the preparation of this manuscript, artificial intelligence tools may have been used solely for limited purposes such as language editing, translation assistance, and stylistic improvement. Any AI-assisted translations or language corrections were carefully reviewed and verified by the author. Artificial intelligence tools were not used to generate the core scientific content, research design, analysis, or scholarly conclusions. All academic responsibility for the content of the manuscript rests entirely with the author.

Copyright and Permissions

I confirm that all necessary permissions for copyrighted materials have been obtained where required and that the manuscript does not violate any intellectual property rights.

Author Approval

I confirm that they have read and approved the final version of the manuscript and consent to its submission and publication.

ETİK BEYANLAR

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu makalenin özgün bir çalışma olduğunu ve bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hazırlandığını beyan ederim. Makale daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olup başka bir dergide değerlendirme sürecinde değildir.

Çalışmada kullanılan tüm kaynaklar akademik kurallara uygun biçimde atıflanmıştır. Çalışmanın intihal, veri uydurma, veri tahrifi veya manipülasyon içermediğini; araştırma bulgularının bilimsel dürüstlük ilkelerine uygun şekilde sunulduğunu beyan ederim.

Yazar Katkısı

Çalışmanın tasarlanması, yürütülmesi, analizi ve makalenin raporlama aşamasını tek başına yürütmüştür. Makalenin son hâlini okuyup onayladım ve yayımlanmasını kabul ettim.

Çıkar Çatışması

Bu makalenin yayımlanmasına ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederim.

Finansal Destek

Bu araştırma herhangi bir kamu kurumu, ticari kuruluş veya kâr amacı gütmeyen kuruluş tarafından finansal olarak desteklenmemiştir.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Makalenin hazırlanması sürecinde yapay zekâ araçlarından yalnızca dil düzenleme, çeviri desteği ve anlatım iyileştirmesi amacıyla sınırlı ölçüde yararlanılmıştır. Yapay zekâ araçları tarafından yapılan çeviri ve dil düzenlemeleri tarafımdan dikkatle kontrol edilmiştir. Yapay zekâ araçları çalışmanın bilimsel içeriğinin, araştırma tasarımının, analizlerinin veya akademik sonuçlarının oluşturulmasında kullanılmamıştır. Makalenin içeriğine ilişkin tüm akademik sorumluluk bana aittir.

Telif Hakları ve İzinler

Telif hakkı gerektiren materyaller kullanılmışsa gerekli izinlerin alındığını ve çalışmanın herhangi bir fikrî mülkiyet hakkını ihlal etmediğini beyan ederim.

Yazar Onayı

Makalenin son hâlini okudum, onayladım ve yayımlanmasını kabul ettiğimi beyan ederim.